

# Uzroci, tijek i posljedice Prvog križarskog rata

---

**Korman, Tomislav**

**Master's thesis / Diplomski rad**

**2022**

*Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj:* **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

*Permanent link / Trajna poveznica:* <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:987170>

*Rights / Prava:* [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

*Download date / Datum preuzimanja:* **2024-07-23**



**FILOZOFSKI FAKULTET**  
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

*Repository / Repozitorij:*

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)



Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Sveučilišni diplomski studij povijest, nastavnički smjer i filozofija, nastavnički  
smjer

Tomislav Korman

**Uzroci, tijek i posljedice Prvog križarskog rata**

Diplomski rad

Mentor: doc. dr. sc. Denis Njari

Osijek, 2022.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za povijest

Sveučilišni diplomski studij povijest, nastavnički smjer i filozofija, nastavnički  
smjer

Tomislav Korman

## **Uzroci, tijek i posljedice Prvog križarskog rata**

Diplomski rad

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: povijest

Znanstvena grana: svjetska srednjovjekovna povijest

Mentor: doc. dr. sc. Denis Njari

Osijek, 2022.

## IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napisao te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet u Osijeku trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 14.9.2022.

Korman, 0010211058

---

ime i prezime studenta, JMBAG

## SAŽETAK

Cilj ovog rada je objasniti glavne uzroke, povode i posljedice Prvog križarskog rata. Pri tome, posebna pozornost će se obratiti na arapsku invaziju tijekom 7. stoljeća, odnosno na jedan od glavnih razloga napetosti između europske i muslimanske kulture koja je bila razlogom budućih ratova. Nakon pojašnjenja uzroka i povoda u nastavku rada će se opisati tijek Prvog križarskog rata. Od poziva pape Urbana II. pa do osvajanja Jeruzalema prošlo je četiri godine u kojima su križari vodili bitke sa muslimanima, svojim neprijateljima, ali tijekom pohoda nije nedostajalo i međusobnih svađa unutar križarskog vodstva. Ponovno osvajanje Jeruzalema bio je konačni cilj za kojeg su se borili svi križari, no unutarnje politike pojedinaca i njihovi ciljevi koji nisu bili vezani uz Jeruzalem skoro su okončali križarski pohod, a važan je bio i utjecaj Bizanta i njegovog cara Aleksija I. koji je imao vlastite ciljeve kada je križarski rat bio u pitanju. Nakon nekoliko teških opsada i bitki Jeruzalem je osvojen 1099. godine te potom dolazi do nastanka mnogih križarskih država na tom području. Osvajanjem Jeruzalema problemi za križare nisu nestali, naprotiv, novi sukobi sa okolnim muslimanima dodatno su pogoršali stanje u izmorenoj križarskoj vojsci. Slabljenjem križarske a ujedinjavanjem muslimanske moći na području Svete zemlje, nastupila je promjena odnosa snaga. Križari su nakon početnih uspjeha počeli gubiti sve više teritorija, a nakon dolaska Saladina na vlast, križari su izgubili gotova sva osvojena područja, uključujući i Jeruzalem 1187. godine. Posljedice koje je Prvi križarski ostavio bile su velike. Nastanak križarskih kraljevstava na području Bliskog Istoka prouzrokovao je nastavak ratovanja sa muslimanima u obliku novih križarskih ratova koji su trajali do kraja 13. stoljeća. Nastanak križarskih vojničkih redova imao je velikog utjecaja na području Svete zemlje ali i na području Europe gdje su se vojnički redovi proširili. Kao jedna od posljedica širenja križarskih vojničkih redova su ratovi koje su teutonci vodili na području Baltika. Zbog trgovine s križarima i bogatstva kojeg su stekli talijanski gradovi u Europi će se pojaviti renesansa, a arapski utjecaj na trgovinu i širenje arapskog pisma odjeknuli su širom Europe.

Ključne riječi: križari, Jeruzalem, redovi, ratovi, papa

## SADRŽAJ

1. Uvod.....	1
2. Uzroci Prvog križarskog rata.....	3
2.1. Arapska invazija tijekom 7. stoljeća .....	4
3. Narodna i baronska križarska vojska .....	6
4. Put prema istoku.....	10
4.1. Nadomak Antiohije .....	10
4.1. Opsada Antiohije.....	12
5. Prema Jeruzalemu .....	18
5.1. Osvajanje Svete zemlje .....	18
5.2. Osvajanje Jeruzalema.....	20
6. Posljedice prvog križarskog rata .....	24
6.1. Prva desetljeća nakon osvajanja Jeruzalema .....	24
6.2. Križarski vojnički redovi.....	30
6.3. Ostali križarski ratovi.....	32
6.4. Posljedice u Europi.....	34
7. Zaključak.....	36
8. Popis literature.....	38

## 1. Uvod

Pitanje koje postavljam u ovom radu je: može li se na Prvi križarski rat gledati isključivo kao na fanatizam ili postoje određeni dublji razlozi zašto je do njega došlo a također i do svih ostalih križarskih ratova koji su se od 11. do 13. stoljeća vodili na području Svete zemlje? Kako bi se ušlo u srž razloga za pozivom na Prvi križarski rat prvo se mora sagledati povijesni kontekst i problemi koje je kršćanskoj Europi donijela prvo arapska invazija tijekom 7. stoljeća, a potom i širenje i jačanje Seldžuka početkom novog tisućljeća. Osim navedenih razloga, bitni događaji u Europi su bili religijski ratovi u obliku normanske invazije na području južne Italije i rekonkvista na području današnje Španjolske. Cilj ovog rada je pokušati razjasniti tematiku Prvog križarskog rata te uzroke, tijek i posljedice koje je Prvi križarski rat imao na području Svete zemlje i Europe. Kao glavni razlog Prvog križarskog rata papa Urban II. naveo je ponovno oslobođenje Jeruzalema i Svete zemlje iz ruku nevjernika – muslimana. U radu ću pojasniti uzroke Prvog križarskog rata, zašto su kršćani čekali četiristo godina kako bi nešto poduzeli protiv muslimanske invazije, kako je papa Urban II. uspio ujediniti Europu i zašto su obični pučani napustili sigurnost svojih domova i pošli na dalek put u Svetu zemlju kako bi se upustili u strašne borbe protiv muslimana. Osim uzroka u radu ću opisati cijeli tijek Prvog križarskog rata, od događaja u Clermontu, preko puta do Konstantinopola, pa sve do silnih borbi koje su križari i njihovi vladari vodili na dugom putu do Jeruzalema. U radu ću prikazati glavne razloge uspjeha križarskog rata, poput razjedinjenosti muslimanskog svijeta koja je imala ogroman utjecaj na ishod rata.

Pobjedonosan Prvi križarski rat imao je ogromne posljedice ne samo na području Sirije već i šire, u obliku križarskih vojnih redova koji su se proširili Europom i vodili zasebne ratove koji nisu imali veze sa ciljevima Prvog križarskog rata, poput ratova koje je Teutonski red vodio na području Baltika. Križarski ratovi jedan su od glavnih događaja koje vežemo uz povijest Europe. Posljedice ratova su bile velike, a samo uz pomoć spekulacija možemo sagledati širu sliku svih križarskih ratova, poput slabljenja Bizantskog Carstva tijekom 4. križarskog rata i posljedice koje će taj rat ostaviti u daljnjem slabljenju Bizantskog Carstva u sukobu sa nadolazećom osmanskom prijetnjom. Prvi križarski rat, kao i svi ostali, i danas je ostao kontroverzna tema u okvirima povijesnih krugova, no osim toga križarski ratovi popularna su tema u TV serijama, filmovima, računalnim i igrama za konzole te znanstvenoj i zabavnoj literaturi.

Najviše korištena literatura tijekom pisanja ovog diplomskog rada je „A New History of the Crusades” u kojoj je detaljno opisan put koje su križarske vojske prešle na svojem putu u Jeruzalem. Druga bitna literatura koja daje uvid u muslimansko viđenje događaja Prvog križarskog rata je knjiga Amin Maalouf „The Crusades through Arab Eyes”. Neizostavna je knjiga Ive Goldsteina i Borislava Grgina „Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku“ koja opisuje sve bitnije događaje tijekom križarskih ratova. Značajna je i knjiga Georgija Ostrogorskog „Povijest Bizanta“ u kojoj je detaljno opisana arapska invazija tijekom 7. stoljeća, događaj koji je imao velikog utjecaja na početak Prvog križarskog rata. Ne treba zanemariti i važnost knjige „The Epic History of the Wars for the Holy Lands“ koja je uz „A New History of the Crusades“ pružila iznimno detaljan opis Prvog križarskog rata.



## 2. Uzroci Prvog križarskog rata

Križarski ratovi tradicionalno su se, tijekom srednjega vijeka pa do modernoga doba, nazivali obrambenim ratovima, od strane tadašnje svjetovne i Crkvene vlasti, bez obzira na vrijeme i područje na kojem su se križarski ratovi vodili. Glavni razlog zašto ih je kršćanska svjetovna i Crkvena vlast nazivala obrambenima leži u činjenici da je potencijalne borbe lakše pridobiti ukoliko se rat naziva obrambenim a ne napadačkim. Križarski ratovi nisu jedini religijski ratovi koji su se u Europi odvijali tijekom srednjega vijeka. Prije križarskih ratova na Apeninskom poluotoku su Normani ratovi protiv muslimana, a na području današnje Španjolske su se odvijali religijski ratovi pod nazivom rekonkvista.<sup>1</sup> Uspjeh križarskih ratova u najvećoj je mjeri ovisio o odazivu običnog puka.<sup>2</sup> Ključna riječ kojom je papa Urban II. uspio pridobiti toliko velik broj vjernika da napuste sigurnost svojih domova i krenu u rat udaljen stotinama kilometara je “oslobođenje“ Jeruzalema, a ne osvajanje.<sup>3</sup> Zašto se Jeruzalem morao osloboditi? Razlog za to možemo pronaći u velikom događaju četiri stoljeća ranije, za vrijeme ogromne arapske invazije tijekom 7. stoljeća. Ključan razlog koji je bio naveden u svrhu pokretanja Prvog križarskog rata bilo je vraćanje izgubljene zemlje, točnije, vraćanje Jeruzalema i okolnih područja ponovno pod vlast kršćanstva. Još jedan od razloga zašto se veliki broj ljudi odazvao na papin poziv leži u papinom obećanju odrešenja grijeha svima koji pristupe križarskim ratovima, čak i onima koji su u životu mnogo griješili.<sup>4</sup> Područje Svete zemlje kršćanima predstavlja «zakonsku religioznu vlast», kršćani imaju pravo na vlast toga područja a ne muslimani, koji su ta područja preuzeli upravo od kršćana.<sup>5</sup> Ta davno izgubljena zemlja predstavljala je kršćanima nešto značajnije osim širenja kršćanskih posjeda izvan granica Europe, ona je trebala biti novonastala «kršćanska republika».<sup>6</sup> Tom državom ne vladaju niti kraljevi niti pape, već Krist, a kraljevi i pape imaju jedino zemaljsku ulogu. Muslimani su bili nazivani kao neprijatelji kršćanstva i Krista. Takvom ideološkom podjelom Prvi križarski rat križarima nije predstavljao nikakvu patriotsku dužnost već je bio predstavljen kao «vjerska obaveza».<sup>7</sup> Ponovno vraćanje Svete zemlje pod vlast kršćana i uspostava Kraljevstva nebeskog bili su dovoljni razlozi da mnogi krenu na dug put u nepoznate krajeve sve kako bi ispunili poziv, kako su oni vjerovali, Isusa Krista.

---

<sup>1</sup> Max Marschhauser, „Križarski ratovi“, *Essehist* 7 (2015), br. 3, 38.

<sup>2</sup> Jonathan Riley Smith, *Križarski ratovi* (Split: Verbum, 2007), 50.

<sup>3</sup> Christopher Tyerman, *A New History of the Crusades* (London: Penguin Books, 2007), 58.

<sup>4</sup> Carleton Munro, „The Establishment of the Latin Kingdom of Jerusalem“, 238.

<sup>5</sup> Marschhauser, „Križarski ratovi“, 38.

<sup>6</sup> Riley Smith, *Križarski ratovi*, 52.

<sup>7</sup> *Isto*, 53.

## 2.1. Arapska invazija tijekom 7. stoljeća

Zbog boljeg objašnjenja odnosa između Seldžuka i Bizanta, koji je neposredno doveo do uvlačenja gotovo cijele zapadne Europe u križarski rat, prvo je potrebno vratiti se na početak njihovih problema a on se pojavio arapskom invazijom i njezinim ogromnim posljedicama. Početkom 7. stoljeća, dok je Bizant vodio uspješan rat protiv Perzije, na Arapskom polutoku Muhamed je započeo nastanak nove vjere, islama. Zbog teškog stanja koje je zadesilo Perziju i Bizant uslijed njihovog međusobnog ratovanja, Arapi su u vrlo kratkom roku osvojili velika područja upravo na štetu Bizanta i Perzije.<sup>8</sup> Kalif Omar (584. – 644.) istaknuo se kao veliki osvajač, osvojio je bizantske istočne provincije, područje Sirije, grad Antiohiju, a kao najvažniji grad, koji je bio ključ sukoba između dvije svjetske religije, pao je i Jeruzalem. Bizantski heroj prethodnog rata sa Perzijom, Heraklije (610. – 641.), gledao je nemoćno kako mu se ruše snovi o obrani kršćanske vjere i preporoda Bizantskog Carstva. Glavni uzrok Prvog križarskog rata, Jeruzalem i njegova sigurnost, sada su ponovno bili izgubljeni u ruke nevjernika.<sup>9</sup> Zbog unutrašnje slabosti carstva i naredna desetljeća su obilježavale provale Arapa i novi gubitci teritorija. Sredinom 7. stoljeća Bizant je izgubio i svoju privredno najvažniju provinciju Egipat. Potom Bizant gubi kontrolu nad većinom bitnih otoka poput Cipra, Rodosa, a otok Kreta je bio opljačkan.<sup>10</sup> Osim bizantskih otoka, koji su redom bili osvajani ili opljačani, Arapi su počeli provaljivati i na područje Male Azije. Svake godine arapski upadi su bivali sve učestaliji, gradovi su bili razrušeni a stanovništvo prodano u roblje. Bilo je očito da je samo pitanje vremena kada će Arapi podići ogromnu vojsku i započeti opsadu glavnog grada Bizantskog Carstva, Konstantinopola.<sup>11</sup>

Godine 674. Arapi su započeli napad na područja bizantskog glavnog grada a njihovi napori bili su bezuspješni. Četiri godine kasnije Arapi su se nakon velikog poraza morali povući, a kao jedan od razloga velike bizantske pobjede navodi se upotreba grčke vatre.<sup>12</sup> Kako bi se istaknula važnost arapske invazije, važno je naglasiti da njezina invazija nije bila usmjerena isključivo na područje Bizantskog Carstva. Od samog početka invazije u Europi je zavladao strah od provale Arapa, a arapska osvajanja vodila su se i na području današnje Španjolske i Francuske.

---

<sup>8</sup> Georgije Ostrogorski, *Povijest Bizanta* (Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga, 2006), 64.

<sup>9</sup> Ostrogorski, *Povijest Bizanta*, 64.

<sup>10</sup> *Isto*, 68.

<sup>11</sup> *Isto*, 73.

<sup>12</sup> *Isto*, 73.

Pedesetak godina nakon invazije na područje Konstantinopola arapski vojskovođa Tariq (-720.) preći se Gibraltar i pokrenuti invaziju Pirinejskog poluotoka.<sup>13</sup> Tariq je sa vojskom snage sedam tisuća vojnika započeo osvajanje Pirineja a gradovi Kordoba i Toledo osvojeni su uz slabi otpor.<sup>14</sup> U bitci između Poitiersa i Toursa 732. godine franački vojskovođa Karlo Martel (688. – 741.) ostvario je ogromnu pobjedu protiv nadolazeće arapske vojske. Cilj invazije bio je Pariz te je time pobjeda Karla Martela spasila Europu od neviđenih posljedica koje predstavlja pad Pariza pod arapske ruke.<sup>15</sup> Obrana Konstantinopola najveći je poraz koji su Arapi tijekom 7. stoljeća doživjeli u Europi. Georgije Ostrogorski navodi da velika pobjeda kod Konstantinopola «... nije značila samo spas za Bizantsko Carstvo nego i za cjelokupnu europsku kulturu».<sup>16</sup> Ipak, kod arapske invazije važno je naglasiti jednu jako bitnu stvar. Arapi nakon osvajanja Sirije i okolnih područja nisu branili kršćanima ulazak u Jeruzalem i slobodno hodočašće. To su učinili Seldžuci koji u 11. stoljeću osvojili Siriju a nakon toga blokirali slobodno kršćansko kretanje na tim područjima.<sup>17</sup> Upravo je blokiranje slobodnog kršćanskog kretanja na području Svete zemlje bio razlog zašto je papa Urban II. započeo poziv na sveti rat. Postoji bitan razlog zašto je Europa čekala četiri stoljeća da pruži odgovor arapskoj invaziji i ugrožavanju europske kršćanske kulture. Stanje u Europi tijekom 7. stoljeća i tijekom 11. stoljeća nije ni približno isto. Za razliku od prvih stoljeća srednjega vijeka, kada je Europa još bila slabo razvijena, tijekom 10. i 11. stoljeća u Europi dolazi do gospodarske, političke i demografske obnove. Osim jačanja europskih kraljevstava jača i snaga pape i Crkve.<sup>18</sup> Papa je dobio važniju ulogu u društvu zbog Gregorijanske reforme, što je omogućilo papi veću slobodu koja papi donosi mogućnost da otvoreno poziva Europu u rat protiv nevjernika. U Europi je došlo do jačanja trgovine, rasta broja stanovništva, a prevlast muslimana na Sredozemlju bila je prekinuta od strane trgovački orijentiranih talijanskih država.<sup>19</sup>

---

<sup>13</sup> Hendrik Willem van Loon, *Povijest čovječanstva* (Zagreb: Mozaik knjiga, 2003), 135.

<sup>14</sup> *Encyclopaedia Britannica*, pristup ostvaren 28.8.2022., <https://www.britannica.com/biography/Tariq-ibn-Ziyad>

<sup>15</sup> Willem van Loon, *Povijest čovječanstva*, 135.

<sup>16</sup> Ostrogorski, *Povijest Bizanta*, 74.

<sup>17</sup> Willem van Loon, *Povijest čovječanstva*, 156.

<sup>18</sup> *Povijest 7: Razvijeni srednji vijek*, ur. Ivo Goldstein, (Zagreb: Europapress holding, 2007.), 36.

<sup>19</sup> *Encyclopaedia Britannica*, pristup ostvaren 21.8.2022., <https://www.britannica.com/event/Crusades/The-First-Crusade-and-the-establishment-of-the-Latin-states>

### 3. Narodna i baronska križarska vojska

Dana 27. studenog 1095. papa Urban II. (1035. – 1099.) održao je propovijed koja je ušla u povijest kao jedan od javnih govora koji je imao izuzetno velikog utjecaja na zapadnu Europu i kršćanstvo. Propovijed je održana u gradu Clermontu, u Francuskoj, a poruka te propovijedi se iz Clermonta proširila čitavom zapadnom Europom. Tijekom govora Urban II. je uputio kršćanskom svijetu poziv u rat i u oslobođenje Jeruzalema, svetog grada koji je tijekom 7. stoljeća pao pod muslimansku vlast. Herojstvo i uzbuđenje koji su proizašli iz toga govora razlog su velikom “transu“ kojeg je tadašnje stanovništvo zapadne Europe doživjelo. Desetci tisuća ljudi uhvatili su se oružja, trpjeli razne prepreke poput nepovoljne klime, teško pristupačnog terena te superiorne neprijateljske vojske, i to zbog jedne svrhe – ponovnog vraćanja Jeruzalema u kršćanske ruke.<sup>20</sup> Što je točno papa Urban II. rekao tijekom svog govora nije nam poznato a većina tekstova koji spominju taj govor nastali su godinama kasnije.<sup>21</sup> Postoje tri različite verzije Urbanovog govora, a zbog nemogućnosti uspostavljanja koja je od njih točnija papin govor vjerojatno će ostati misterija.<sup>22</sup> Par mjeseci nakon Urbanovog govora, na proljeće 1096. godine, prvi odredi kršćanske vojske polako su počeli stizati u svoje prvo važno odredište – Konstantinopol.

Iako brojni, prvim odredima kršćanske vojske nedostajalo je ono u ratovanju najbitnije, disciplina. Taj prvi, ratno nepripremljeni križarski pohod prošao je neuspješno. Sačinjena pretežito od seljaka, bez veće financijske i oružane mogućnosti, prva skupina križara uputila se u Konstantinopol.<sup>23</sup> Prve križarske odrede vodio je Petar Pustinjak (1053. – 1115.), francuski katolički svećenik koji je bio jedna od glavnih figura tijekom Prvog križarskog rata.<sup>24</sup> Pretpostavlja se da je Petar prisustvovao i na papinom govoru u Clermontu, a energiju koju je Petar pokupio u Clermontu nastavio je širiti u svojim govorima.<sup>25</sup> Vojska koju je Petar Pustinjak svojim govorima uspio podići bila je značajna, izvori navode da je imala do čak petnaest tisuća ljudi.<sup>26</sup>

---

<sup>20</sup> Tyerman, *A New History of the Crusades*, 58.

<sup>21</sup> Dana Carleton Munro, „The Establishment of the Latin Kingdom of Jerusalem“, *The Sawanee Review* 32 (1924), br. 3, 231, pristup ostvaren 21.8.2022., <https://www.jstor.org/stable/27533765>

<sup>22</sup> Carleton Munro, „The Establishment of the Latin Kingdom of Jerusalem“, 234.

<sup>23</sup> Marschhauser, „Križarski ratovi“, 41.

<sup>24</sup> Tyerman, *A New History of the Crusades*, 94.

<sup>25</sup> Frederic Duncalf, „The Peasants' Crusade“, *The American Historical Review* 26 (1921), br: 3, 442, pristup ostvaren 22.8.2022., <https://www.jstor.org/stable/1836067>

<sup>26</sup> Duncalf, „The Peasants' Crusade“, 442.

Na svojem putu od Francuske do Konstantinopola vojska predvođena Petrom Pustinjakom često je dolazila u sukobe sa lokalnim židovskim zajednicama te je od njih zahtijevao opskrbu koja bi im pomogla u njihovim ciljevima.<sup>27</sup> Vojska Petra Pustinjaka Židove je smatrala čak i većim neprijateljem od muslimana tako da su Židovi koji su se našli na putu križarskog pohoda često bili proganjani, pljačkani i ubijani.<sup>28</sup> Putujući pješice, vojska Petra Pustinjaka je od Clermonta do Konstantinopola dobar dio puta pratila rijeku Dunav, uz koju nije naišla na veće probleme. Prvi veći problemi započeli su u Ugarskoj, kojom je tada vladao kralj Koloman I. (1074. – 1116.) Iako je prvi dio Petrove vojske, predvođen Walterom Siromašnim (-1096.), bez problema prošao kroz Ugarsku, gdje se služila usputnim sajmištima kako bi se obiskrila, sljedeći odredi križarske vojske ušli su u sukobe sa ugarskom vojskom i to zbog problema i nemira koje su stvarali na svojem putu kroz Ugarsku.<sup>29</sup> Problemi sa lokalnim stanovništvom su se nastavili i u susjednoj Bugarskoj. Petrovi upiti za kupovinu hrane bili su odbijeni, te su križari bili primorani tražiti hranu po okolnim područjima, što je isprovociralo lokalno stanovništvo.<sup>30</sup> Zbog problema koji su ih zadesili, križarska vojska je već tada bila desetkovana, a da nije ni korakom stupila na područje Svete zemlje.<sup>31</sup>

Jedan od bitnijih problema kojeg je jedna vojska morala riješiti, ukoliko je željela da njihov pohod bude uspješan, bio je problem hrane. Zbog manjka discipline nakon ulaska na područje Bizanta vojska Petra Pustinjaka imala je velike probleme sa gladi. To je problem predstavljalo i bizantskom kralju, Aleksiju I. Komnenu (1081. – 1118.), koji se bojavao da bi pobuna križarske vojske na njegovom teritoriju negativno utjecala na njegovu vlast.<sup>32</sup> Nakon ulaska vojske Petra Pustinjaka i Waltera Siromašnog u Konstantinopol Aleksije I. je bio iznenađen; umjesto profesionalne i dobro naoružane vojske pred očima mu se nalazila “vojska“ sastavljena od siromašnih seljaka bez ikakve mogućnosti za uspješnu borbu.<sup>33</sup> Zbog problema i nemira koje je križarska vojska činila u okolici Konstantinopola Aleksije I. je ubrzo organizirao prebacivanje cijele vojske preko Bospora.<sup>34</sup> Bizantska princeza Ana Komnen (1083. – 1153.) navodi da su križari, jednom prebačeni na drugu stranu Bospora, činili velike strahote tamošnjoj populaciji. Ana navodi da su «bebe bile sasječene na komade, nabodene na štapove te potom pržene na

---

<sup>27</sup> Tyerman, *A New History of the Crusades*, 95.

<sup>28</sup> Ivo Goldstein i Borislav Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku* (Zagreb: Novi Liber, 2006), 248.

<sup>29</sup> Dan Jones, *Crusaders: The Epic History of the Wars for the Holy Lands* (London: Head of Zeus, 2019)

<sup>30</sup> Duncalf, „The Peasants' Crusade“, 444.

<sup>31</sup> Goldstein i Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 248.

<sup>32</sup> Jones, *Crusaders: The Epic History of the Wars for the Holy Lands*

<sup>33</sup> Goldstein i Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 248.

<sup>34</sup> Marschhauser, “Križarski ratovi”, 41.

vatri»<sup>35</sup>, što su vjerojatno izmišljotine nastale ponajviše zbog straha od nedisciplinirane križarske vojske.

Križarskoj vojsci tada se pojavila nova prijetnja, konstantna opasnost od silovitih napada Seldžuka koji su vladali područjima istočno od Konstantinopola. Muslimani u okolnom gradu Nikeji su se bojali križara i strahovali od njihovog pohoda. Tako su muslimanski špijuni često izvještavali o križarskim pljačkama okolnih sela u kojima su križari ubijali seljake koji im nisu pružali hranu i sklonište, a u takvim pohodima su često nastradala i djeca.<sup>36</sup> Pod vodstvom križara Rainalda, jedan se dio križarske vojske odvojio te je napao i osvojio utvrdu Xerigordo, udaljenu nekoliko kilometara od Nikeje. Seldžuci su potom opsjeli grad te ga nanovo osvojili, pobivši križare u utvrdi, a rijetki preživjeli su završili u roblju.<sup>37</sup> Kao odgovor na katastrofu bitke za utvrdu Xerigordo, većina preostale križarske vojske zahtijevala je od vođa vojske osvetu. Do osvete nije došlo, Seldžuci su konstantnim napadima dodatno slabili križarsku vojsku, dok je na poslijetku nisu gotovo cijelu uništili, a mali dio preživjelih uspio je pobjeći nazad u Konstantinopol, među kojima se našao i Petar Pustinjak.<sup>38</sup>

Križarske vojske koje su u Konstantinopol došle nešto kasnije bile su daleko discipliniranije, a njih su vodili razni vojvode: Robert II. Normandijski (1051. – 1134.), Raymond Tuluški (1041. – 1105.), Robert II. Flamdrijski (1065. – 1111.), Gotfrid od Bouillona (1060. – 1100.) i njegov brat Balduin (1060. – 1118.), Tankred Tarentski (1075. – 1112.) i Boemond Tarentski (1054. – 1111.).<sup>39</sup> Pripadnici tih vojski bili su mnogobrojni vitezovi, pripadnici pješadije i hodočasnici, a zbog veće novčane moći svojih zapovjednika vojska je imala i daleko bolje naoružanje u odnosu na prijašnje vojne odrede.<sup>40</sup> Osim oslobođenja Jeruzalema i oslobođenja grijeha mnogi su vidjeli veliku mogućnost pljačkanja i bogaćenja tijekom ratnih pohoda.<sup>41</sup> Vojvode i pričevi uputili su se prema Konstantinopolu za vrijeme kasnog ljeta, a križarsku vojsku činilo je oko osamdeset tisuća ljudi, od kojih je bilo oko sedam tisuća konjanika te oko pedeset tisuća pješaka. U toj su se vojsci nalazili i klerici, žene i djeca, sluge, prevoditelji, inženjeri i hodočasnici. Cijele obitelji uputile su se na put u nepoznato, sa velikom neizvjesnošću hoće li ponovno vidjeti svoj dom, dok su vitezovi založili svoje kuće da bi bili u stanju kupiti potrebnu ratnu opremu.<sup>42</sup> Križarske

---

<sup>35</sup> Jones, *Crusaders: The Epic History of the Wars for the Holy Lands*

<sup>36</sup> Amin Maalouf, *The Crusades through Arab Eyes* (London: Saqi Books, 2012.), 17.

<sup>37</sup> Tyerman, *A New History of the Crusades*, 98.

<sup>38</sup> Jones, *Crusaders: The Epic History of the Wars for the Holy Lands*

<sup>39</sup> *Povijest 7: Razvijeni srednji vijek*, 40.

<sup>40</sup> Tyerman, *A New History of the Crusades*, 59.

<sup>41</sup> Jones, *Crusaders: The Epic History of the Wars for the Holy Lands*

<sup>42</sup> *Isto*

vojske kretale su se različitim rutama do svoga odredišta.<sup>43</sup> Jedna ruta je išla preko Italije, potom putem brodova do Balkana, te preko pokrajine Makedonije i Trakije do Konstantinopola, dok je druga ruta išla Dunavom preko Ugarske do Konstantinopola.<sup>44</sup> Iako ne u najboljim odnosima, križari i prinčevi trudili su se ostati u što je moguće boljim odnosima sa Aleksijem I., ponajviše iz razloga što im je bila potrebna financijska pomoć bizantskoga cara. U takvim okolnostima prinčevi su naredili svojim vojnim odredima da ne pljačkaju i ne uznemiravaju stanovnike Bizanta.<sup>45</sup> Kako bi osigurao svojem carstvu velike teritorijalne dobitke Aleksije je uz pomoć lukavosti i podmićivanja osigurao vjernost svih križarskih vojskovođa; križari su se obvezali sve osvojene teritorije vratiti u ruke Bizanta, dok bi Sveta zemlja i okolni teritoriji bili pod vlašću križara.<sup>46</sup>

---

<sup>43</sup> Goldstein i Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 248.

<sup>44</sup> Jones, *Crusaders: The Epic History of the Wars for the Holy Lands*

<sup>45</sup> Jones, *Crusaders: The Epic History of the Wars for the Holy Lands*

<sup>46</sup> Goldstein i Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 248.

## 4. Put prema istoku

### 4.1. Nadomak Antiohije

Ubrzo nakon okupljanja u Konstantinopolu križarska vojska prešla je Bospor i započela svoju prvu bitku protiv Seldžuka. Za vrijeme prelaska Bospora velika muslimanska vojska, predvođena sultanom Qilijem Arslanom (1079. – 1107.), nalazila se izvan granica Rumskog sultanata. Križari su započeli opsadu grada Nikeje, prijestolnicu Qilija Arslana. Ubrzo su vijesti o opsadi grada stigle do sultana koji je potom sa svojom vojskom krenuo u obranu grada. Boemond I. opsade nisu bile strane, no opsada Nikeje bila je mnogo teža od prijašnjih. Ogromni zidovi dugački šest tisuća metara, kule sa katapultima, te jezero uz pomoć kojeg su branitelji grada primali pomoć u hrani i ljudstvu učinilo je opsadu grada izuzetno teškom.<sup>47</sup> Ubrzo je u pomoć gradu stigla muslimanska vojska a prizor u kojemu je grad opsjednut od strane desetaka tisuća vojnika prisilio je Qilija Arslana u napad, koji je završio neuspješno.<sup>48</sup> Pobjedu križarima osigurao je bizantski car koji je preko kopna prebacio malu flotu. Između Aleksija i branitelja Nikeje došlo je do dogovora. Muslimani su odlučili predati grad Bizantu u zamjenu za poštedu njegovih branitelja, na što je Aleksije i pristao. Kada su križari vidjeli da se gradom vijore zastave Bizanta prestali su sa opsadom.<sup>49</sup> Vodeći se dogovorom, križari su predali grad nazad u ruke Bizanta, a kao nagradu baruni i prinčevi su dobili pozamašne nagrade u zlatu i ostalim vrijednim nagradama.<sup>50</sup>

Križari su potom nastavili put istočno, podijeljeni u dvije skupine. Prva skupina bila je predvođena Rajmondom Tuluškim, Gotfridom od Bouillona i biskupom Ademarom (1055. – 1098.) dok je druga skupina križara bila predvođena Boemondom I. i normanskim vojvodom Robertom II.<sup>51</sup> Uloga biskupa Ademara bila je značajna, naime križarska vojska bila je sastavljena od križara koji su dolazili iz mnogobrojnih dijelova Europe, što je dovelo do određenih napetosti unutar vojske. Biskup Ademar je stao na kraj tim napetostima, predstavljajući se kao službeni predvodnik križarskog pohoda.<sup>52</sup> Podijelu, a time i slabljenje križarske vojske, pokušao je iskoristiti Qilij Arslan. Ubrzo nakon neuspješne obrane Nikeje Qilij Arslan pozvao je muslimane na džihad, sveti rat protiv nevjernika. Nakon postizanja savezništva

---

<sup>47</sup> Maalouf, *The Crusades through Arab Eyes*, 17.

<sup>48</sup> *Isto*, 24.

<sup>49</sup> *Isto*, 26.

<sup>50</sup> Goldstein i Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 250.

<sup>51</sup> Jones, *Crusaders: The Epic History of the Wars for the Holy Lands*

<sup>52</sup> Marschhauser, "Križarski ratovi", 41.



sa okolnim muslimanskim sultanatima, muslimani su križarima postavili zasjedu u blizini grada Dorylaeuma.<sup>53</sup> U početku se činilo da su muslimani brojčano nadmoćni što je u muslimanskim redovima izazvalo uvjerenost u pobjedu.<sup>54</sup> Brojčano nadjačani, izvori navode brojke od 300.000 Seldžuka i Arapa – brojka koja je sigurno pretjerana, križari su bili primorani na defanzivnu borbu. U borbu su bile uključene i žene koje su pratile križare, donoseći vodu na prve linije kako bi se vojnici osvježili pred nastavak borbe.

Ključnu ulogu u borbi imao je Boemond I. koji je održavao disciplinu dok ostatak križarske vojske predvođene Gotfridom nije stigao i preokrenuo bitku u korist križara.<sup>55</sup> Ta je bitka ostala upamćena kao prva velika pobjeda križara tijekom Prvog križarskog rata.<sup>56</sup> Muslimanski izvori navode da je većina seldžutske vojske bila ubijena, a ostatak je bio prodan u roblje.<sup>57</sup> Kada se vijest o velikom porazu proširila muslimanskim zemljama nastupila je panika i strah od nadolazeće kršćanske vojske, a u strahu od križara bilo je i onih koji su se nadali da se križarska vojska odlučila vratiti u Europu.<sup>58</sup> Porazom kod Dorylaeuma Qilij Arslan izgubio je kontrolu nad većim dijelom Anatolije, a većinski kršćanski gradovi odbacili su njegovu vlast i prihvatili križarsku. Zbog manjka snažnog oblika vlasti u istočnim djelovima Male Azije neki od križarskih vođa našli su se u iskušenju da postanu vladari tih područja, no ta iskušenja tada su ostala neispunjena.<sup>59</sup> Iako pobjedonosni križari nisu imali previše vremena za slavlje; u narednim tjednima križarskoj vojsci veliki je problem stvarala vrućina, umor i manjak zaliha. Vrućina u kombinaciji sa žeđi, odnijela je na tisuće života što je uvelike oslabilo moć križarske vojske kojoj je prijetio raspad.<sup>60</sup> Na putu do Antiohije križarska vojska je naišla na manji otpor kod Herakleje nakon čega je došlo do podjele vojske. Skupina predvođena Balduinom i Tankredom kretala se prema jugu kako bi osigurala izvore hrane u Cilicijskoj dolini te kako bi porazili Seldžuke koji su se tamo nalazili, a koji su blokirali siguran put prema Antiohiji.<sup>61</sup> Glavni dio vojske kretao se prema sjeveru, prema gradu Cezareji, današnji grad Kayseri. I dok je dio vojske koji je krenuo južno za zadaću imao osigurati hranu i sigurnost tog područja, glavni dio vojske koji je krenuo prema sjeveru je za zadaću imao osigurati savezništvo sa kršćanskim Armencima. Nakon što su se sjeverni i južni dio vojske regrupirali, Balduin je u veljači 1098. godine bio

---

<sup>53</sup> Maalouf, *The Crusades through Arab Eyes*, 28.

<sup>54</sup> *Isto*, 29.

<sup>55</sup> Tyerman, *A New History of the Crusades*, 130.

<sup>56</sup> Jones, *Crusaders: The Epic History of the Wars for the Holy Lands*

<sup>57</sup> Maalouf, *The Crusades through Arab Eyes*, 31.

<sup>58</sup> *Isto*, 31.

<sup>59</sup> Goldstein i Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 250.

<sup>60</sup> Tyerman, *A New History of the Crusades*, 131.

<sup>61</sup> *Isto*, 132.

pozvan u Edesu. U Edesu ga je pozvao armenski kršćanin Thoros, koji je Seldžucima služio kao marioneta.<sup>62</sup> Balduin je preuzeo vlast i postao grof Edese. Za razliku od kršćanskih izvora koji navode da je Balduin na miran način preuzeo vlast u gradu, muslimanski izvori navode da je Balduin naredio stanovnicima Edese da ubiju svoje prijašnje vladare, što su oni i učinili.<sup>63</sup> Tim činom kršćani su osnovali prvu križarsku državu tijekom križarskih ratova.<sup>64</sup> Stavljanje Edese pod vlast križara imalo je velikog utjecaja na daljnji razvoj Prvog križarskog rata. Kontrola nad Edesom omogućila je križarima siguran pristup hrani, oružju i životinjama koji su bili potrebni za opsadu Antiohije. Također, Seldžuk Kerbogha od Mosula je podigao vojsku kako bi sa njom slomio križare, no na svome putu do Antiohije Seldžuci su započeli opsadu Edese. Opsada je trajala tri tjedna i završila je Kerboghinim neuspjehom, a upravo su se ta tri tjedna pokazala ključnim pri opsadi Antiohije.<sup>65</sup> Balduin je Edesu stavio pod vlast križara sa svega nekoliko stotina vojnika, što je ukazalo na veliku razjedinjenost Seldžuka na tom području.

#### 4.1. Opsada Antiohije

Za vrijeme opsade Antiohije u okolnim muslimanskim zemljama nastupili su politički nemiri. Nemiri i sukobi između dva brata, emira grada Alepa Ridwana (1077. – 1113.) i emira grada Damaska Shams al-Muluka Daquqa (1095. – 1104.). Čak i kršćanska vojska u blizini njihovih zemalja nije utjecala na njihovo pomirenje.<sup>66</sup> Opsada Antiohije trajala je od listopada 1097. do lipnja 1098. godine, a povjesničar Christopher Tyerman taj je događaj nazvao «Trojanskim ratom 12. stoljeća».<sup>67</sup> Antiohija je predstavljala najveći izazov sa kojim se križarska vojska dotada susrela. Svega nekoliko tisuća ratnika nalazilo se tada u Antiohiji, no grad su opasavale ogromne zidine koje su križarima predstavljale ogroman problem. U svrhu što bolje pripreme za obranu grada lokalno stanovništvo je sudjelovalo u kopanju rovova kako bi križarima otežali napad na zidine.<sup>68</sup> Križarska vojska je bilo slabo pripremljena za opsadu tako velikog grada, naime nedostajalo im je opreme za opsadu gradu u obliku trebuša i katapulta. Dvije opcije koje su križari imali, direktan napad na zidine ili duga opsada grada, imali su male šanse za uspjeh,

---

<sup>62</sup> Jones, *Crusaders: The Epic History of the Wars for the Holy Lands*

<sup>63</sup> Maalouf, *The Crusades through Arab Eyes*, 47.

<sup>64</sup> Goldstein i Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 250.

<sup>65</sup> Tyerman, *A New History of the Crusades*, 134.

<sup>66</sup> Maalouf, *The Crusades through Arab Eyes*, 37.

<sup>67</sup> Tyerman, *A New History of the Crusades*, 135.

<sup>68</sup> David Nicole, *The First Crusade 1096-99: Conquest of the Holy Land*, (New York: Bloomsbury Publishing PLC, 2003), 49.

što dovodi do pitanja zašto su križari i opsjedali grad kada su šanse za uspjeh bile minimalne.<sup>69</sup> Jedan od mogućih razloga opsade Antiohije bio je bizantski car. Njegov plan bio je ponovno zauzimanje Male Azije, a križarsko osvajanje Antiohije služilo bi kao tampon zona koja bi štitila Bizantsko Carstvo od seldžutskih napada sa istoka. To je razlog zašto je Aleksije I. ulagao ogromna ljudska i novčana sredstva pri pomaganju križarima.<sup>70</sup> Kao dodatno osiguranje križari su ušli u pregovore sa Fatimidskim halifatom, koji je bio u neprijateljskim odnosima sa Seldžucima. Križari, zbog veličine zidina i samoga grada, nisu bili u stanju u potpunosti izvršiti opsadu Antiohije, što su branitelji grada iskoristili te su uz pomoć glasnika slali i primali obavijesti od okolnih gradova. Nedostatak hrane postajao je sve veći problem, te su povodom toga križari pošli u ekspediciju za ljudskom i stočnom hranom. Ta ekspedicija skoro je dovela do katastrofe za križare jer su tijekom nje naišli na vojsku zapovjednika Daquqa iz Damaska. Bitka je završila porazom križara koji su doživjeli teške gubitke a sam cilj ekspedicije, nabavka ljudske i stočne hrane, ostao je neispunjen što je dovelo do opasnosti od gladovanja.

Jedini način kojim su križari dolazili do hrane bili su brodovi sa otoka Cipra, Krete i Rodosa, koji su bili pod bizantskom vlasti, no takav način nabavke nije bio dovoljan, glad je uzimala živote i križara i životinja.<sup>71</sup> Krajem 1097. godine mala flota od dvanaest genovskih brodova pružila je križarima pomoć u ljudstvu i opremi, a križari su po prvi puta u Prvom križarskom ratu u svom arsenalu imali ratnu flotu.<sup>72</sup> Loše stanje unutar vojske dovelo je i do dezertiranja vojnika, u jednom takvom pokušaju uhvaćen je i Petar Pustinjak kojemu je taj čin oprošten. Tyerman navodi da je o napuštanju križarskog pohoda razmišljao i normanski princ Boemond.<sup>73</sup> U takvom razdoblju velike krize križari su morali nešto poduzeti. Prvo je papin legat Ademar započeo duhovnu obnovu križara; uveo je post, zajedničke molitve i razne procesije. Također, žene su izbačene iz ratnih kampova. Osim vjerskih rješenja vođe križarske vojske bili su izvršili zakletvu da će ustrajati u ratu do kraja i da se neće predati. Biskupi su slali molitve po Europi za pojačanja, na što su se ljudi i odazivali, te je križarima iz cijele Europe preko brodova dolazila prijeko potrebna pomoć.<sup>74</sup>

Boemond Tarantski se tijekom Prvog križarskog rata najviše iskazao sa svojim vojnim znanjem i sposobnostima, stoga ne čudi da je upravo on vodio križare u pobjedi protiv još jedne vojske,

---

<sup>69</sup> Tyerman, *A New History of the Crusades*, 135.

<sup>70</sup> *Isto*, 136.

<sup>71</sup> *Isto*, 138.

<sup>72</sup> Nicole, *The First Crusade 1096-99: Conquest of the Holy Land*, 52.

<sup>73</sup> Tyerman, *A New History of the Crusades*, 138.

<sup>74</sup> *Isto*, 139.

čiji je cilj bio oslobođenje Antiohije od opsade, a to je bila vojska koju je predvodio Ridwan od Alepa. Bitka se dogodila 8. veljače 1098. godine, i završila bi katastrofom da Boemond nije održavao disciplinu vojske tijekom čitave bitke. Križarskoj opsadi pomogao je i dolazak engleske flote koja je dodatno pojačala opsadu grada, sada i sa mora. Ne treba umanjiti i činjenicu da su križarski veterani proveli nekoliko godina boreći se protiv Seldžuka na teškom terenu, što im je nakon nekog vremena pomoglo da budu bolje upućeni u ratovanje u takvim okolnostima. Nakon pobjede unutar križarskog kampa je došlo do slavlja i smijeha. Muslimani su ubrzo saznali razlog takvom križarskom stanju. Muslimanski izvori navode da su katapulte na grad bacali odsječene glave vojnika alepske vojske. Takav događaj izazvao je šok unutar Antiohije.<sup>75</sup> Unatoč tim pobjedama, blokadom sa mora i pobjedom protiv Ridwanove vojske, križari su se ubrzo našli u istim problemima kao i prije, velikim manjkom hrane i manjkom konja za vitezove. Osim tih problema i vremenske neprilike su im počele stvarati probleme, križari su se žalili da ih podsjećaju na Europu, koja je tijekom zime izrazito nepogodna za ratovanje.<sup>76</sup> Muslimanski izvori navode da su se križari često molili zbog njihovog vjerovanja da doživljavaju Božju kaznu. Razlog takvog njihovog vjerovanja su česti potresi koji su pogađali okolno područje Antiohije na koje su se muslimani tijekom godina naviknuli, no križari su bili prestravljeni.<sup>77</sup>

Za vrijeme proljeća 1098. godine atabeg Kerbogha prikupio je veliku vojsku čiji je cilj bio osvajanje područja koje su ranije zauzeli križari i stavljanje tih područja pod vlast bagdaskog seldudžskog sultana. Za vrijeme puta prema Antiohiji pred atabegom se nalazila bitna odluka. Problem mu je predstavljao grad Edesa, koja je u to vrijeme bila pod križarima. Kerbogha se bojao direktnog napada na Antiohiju što bi ostavilo mogućnost napada kršćana iz Edese. Kerbogha je odlučio prvo napasti Edesu a potom Antiohiju, na veliko protivljenje njegove vojske, a opsada Edese je završila muslimanskim porazom.<sup>78</sup> Križarsko vodstvo je u međuvremenu primjetilo da se u križarskom kampu nalazi veliki broj špijuna koji o stanju u križarskoj vojsci obavještavaju branitelje Antiohije. Muslimanski izvori navode da su križari ubijali špijune, potom su ih pekli na ražnju i jeli. Ovakvim prikazima su muslimani pokušali dodatno oblatiti križare kako bi branitelji imali jedan razlog više braniti grad.<sup>79</sup> Križarski izviđači primjetili su nadolazeću vojsku te vijesti o kretanju seldžuka prenijeli križarskom vodstvu. Križari su se nalazili u neugodnoj situaciji, sa jedne strane su imali neprobojne zidine Antiohije,

---

<sup>75</sup> Maalouf, *The Crusades through Arab Eyes*, 42.

<sup>76</sup> Tyerman, *A New History of the Crusades*, 140.

<sup>77</sup> Maalouf, *The Crusades through Arab Eyes*, 39.

<sup>78</sup> Isto, 46.

<sup>79</sup> Isto, 45.

a sa druge strane im je prilazila ogromna seldžutska vojska. Na hitnom sastanku 29. svibnja 1098. godine križari su ponovno vodstvo vojske predali Boemondu Tarantskom, koji se dotada iskazao kao najbolji zapovjednik u križarskoj vojsci.<sup>80</sup> Odabir Beomonda kao zapovjednika vojske nije smanjio nemir koji je nastao u križarskoj vojsci. Dezertiranje križara se uvećalo a sve veći broj križara sumnjao je u uspjeh njihovog pohoda.<sup>81</sup> Razlog zašto je Christopher Tyerman opisao opsadu Antiohije kao «Trojanski rat 12. stoljeća<sup>82</sup>» leži u načinu na koji je grad pao. Beomond je sklopio dogovor sa Firuzom, armenskim kršćaninom koji se nalazio u Antiohiji. Susreti između križara i lokalnih Armenaca na prvoj liniji obrane grada bili su česti, a upravo je poznavanje grčkog jezika omogućilo Beomodu da na jednom takvom susretu dogovori plan izdaje grada.<sup>83</sup> Vođa obrane grada Yaghi Siyan (1011. – 1098.) je prije dolaska križarske vojske izbacio određeni dio kršćana iz grada u strahu od mogućih nereda. Izbačeni kršćani bojali su se za svoje obitelji koje su ostale u gradu. Arapski povjesničar Ibn al-Athir navodi da su se muslimani prema preostalim kršćanima u gradu obnašali sa poštovanjem te da im «sa glave nije pala niti jedna dlaka».<sup>84</sup> Neizbacivši čitavo kršćansko stanovništvo iz grada Yaghi je počinio ključnu grešku koja ga je koštala pobjede u bitci za Antiohiju.<sup>85</sup>

U noći sa 2. na 3. lipnja Firuz je otvorio vrata nadolazećoj križarskoj vojsci koja je iskoristila noć kako bi se što neprimjetnije prišuljala zidinama grada. Ubrzo je započelo osvajanje grada i pokolj stanovnika koji su se nalazili pred nadolazećom križarskom vojskom. Križari nisu pošteđjeli ni žene ni djecu a muslimanski izvori navode da su nakon pokolja pijani križari započeli slavlje i pjevanje.<sup>86</sup> Nakon velikog pokolja seldžutska vojska koja se tada nalazila u gradu pobjegla je u sigurnost citadele.<sup>87</sup> Osvajanje većeg dijela grada nije značilo i konačnu pobjedu. Branitelji koji su se povukli u citadelu imali su zalihe hrane i konja, što je značilo da su se i dalje mogli boriti. Križarima je ogroman problem predstavljala i vojska atabega Kerbogha koja je do 7. lipnja porazila sve križarske predstraže koje su trebale čuvati križarsku vojsku od napada sa otvorenog. Panika je zavladala među križarima, mnogi su tijekom noć dezertirali iz grada, a od vojske koja je u Konstantinoplu imala između šezdeset i osamdeset tisuća vojnika i pratnje, sada ih je ostalo trideset tisuća.<sup>88</sup> Križari su bili okruženi i opkoljeni; sa jedne strane

---

<sup>80</sup> Tyerman, *A New History of the Crusades*, 141.

<sup>81</sup> *Isto*, 141.

<sup>82</sup> *Isto*, 142.

<sup>83</sup> *Isto*, 142.

<sup>84</sup> Maalouf, *The Crusades through Arab Eyes*, 33.

<sup>85</sup> Nicole, *The First Crusade 1096-99: Conquest of the Holy Land*, 49.

<sup>86</sup> Maalouf, *The Crusades through Arab Eyes*, 49.

<sup>87</sup> Tyerman, *A New History of the Crusades*, 142.

<sup>88</sup> *Isto*, 143.

nalazila se vojska koja je pronašla sigurnost u citadeli i koja nije mogla biti ignorirana a sa druge strane se nalazila nadolazeća muslimanska vojska koja je bila u punoj ratnoj spremi.<sup>89</sup> U tim trenucima značajna je bila uloga svećenika Stjepana od Valenca i hodočasnika Petra Bartolomeja. Svećenik Stjepan je imao vizije Isusa Krista, križa i Djevice Marije, što je on smatrao znakom božje pomoći.<sup>90</sup> Hodočasnik Petar je imao vizije Svetog koplja, koje se u njegovim vizijama nalazilo zakopano negdje u gradu.<sup>91</sup> I dok se te vizije ne mogu uzeti kao nekakav konkretan materijalan dokaz, ono što je ipak bitno je utjecaj koji su te vizije imale na tada moralno uništene križare.<sup>92</sup> Hodočasnik Petar je sa nekoliko križara započeo okopavanje, te su u tom činu pronašli vrh koplja koji viri iz zemlje. Križari su zbog tog čina skupili snagu i bili spremni za novi sukob sa Seldžucima.<sup>93</sup>

Druga opsada Antiohije započela je 5. lipnja. Kerbogah je sagradio kamp nedaleko od grada i sa tog položaja držati kontrolu nad Antiohijom i križarskom vojskom koja se nalazila u gradu.<sup>94</sup> Kerbogah je sa većim dijelom svoje vojske krenuo prema citadeli ne bi li tako zaokupio križare dok ostatak muslimanske vojske vrši opsadu zidina grada. Velike borbe vodile su se danima izvan i unutar zidina. Obje strane trpjele su velike gubitke, a život je umalo izgubio i Boemond, kojega su u posljednji trenutak spasili Normani Godfrey i Robert.<sup>95</sup> Glavna bitka se odvila na jutro 28. lipnja 1098. Križarsku vojsku vodio je Boemond koji je u bitci ostvario veliku pobjedu. Križari su uz pomoć novostečenog morala napali Seldžuke te su poslali u bijeg prve linije Kerboghine vojske. U Seldžuskoj vojsci nastupio je nered i nedisciplina, što je i dovelo do njihovog velikog poraza. Muslimanski kamp ostao je netaknut, a sa njim i ogromne količine ratnoga plijena kojeg su križari pokupili.<sup>96</sup> Veliki razlog muslimanskog poraza bilo je nepovjerenje i međusobni sukobi unutar muslimanske vojske. Mnogi velikaši su se povukli prije velike bitke te se Kerbogah sa ostatkom vojske nije mogao snažnije oduprijeti križarskoj vojsci.<sup>97</sup> Nakon što su vidjeli poraz njihovih saveznika, braniteljima koji su se i dalje nalazili u citadeli nije preostalo ništa drugo nego predati se i prepustiti potpunu kontrolu Antiohije križarima. Nakon osvajanja grada križari su poslali Hughu (1057. – 1101.), mlađeg brata francuskog kralja, u Konstantinopol, kako bi u dogovoru sa Aleksijem I. dogovorio nastavak

---

<sup>89</sup> Goldstein i Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 250.

<sup>90</sup> Tyerman, *A New History of the Crusades*, 143.

<sup>91</sup> Goldstein i Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 250.

<sup>92</sup> Tyerman, *A New History of the Crusades*, 143-144.

<sup>93</sup> Goldstein i Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 250.

<sup>94</sup> John France, *Victory in the East: A Military History of the First Crusade*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1994), 271.

<sup>95</sup> France, *Victory in the East: A Military History of the First Crusade*, 275.

<sup>96</sup> Tyerman, *A New History of the Crusades*, 147.

<sup>97</sup> Maalouf, *The Crusades through Arab Eyes*, 53.-54.

križarskih pohoda i daljnje slanje bizantske pomoći križarima. Križari su u međuvremenu odlučili ostati u Antiohiji do 1. studenog čekajući daljnja grčka pojačanja. Sredinom lipnja, car Aleksije je u središnjoj Anatoliji naišao na dezertere. Vidjevši u kakvom su se stanju križari nalazili Aleksije je smatrao da je križarski pohod propao te se, u strahu od seldžutskih napada, povukao nazad prema Konstantinopolu.<sup>98</sup> Križari u Antiohiji su taj Aleksijev čin smatrali sramotnim i izdajničim iako je Bizant neprestano slao novčanu, oružanu i ljudsku pomoć križarima.<sup>99</sup> Križari su uputili pismo Papi Urbanu II. u kojemu su papu izvjestili o bizantskoj izdaji što je dovelo do daljnjeg razdora između katolika i Bizanta. Boemond je iskoristio takav razvoj situacije, umjesto da se Antiohija preda “izdajničkom“ Bizantu, Boemond je zadržao Antiohiju za sebe, za što je smatrao da ima pravo gledajući ulogu koju je odigrao u samom osvajanju grada.<sup>100</sup> Boemondu se suprostavio Raymond iz Toulusea, no njegov pokušaj suprotstavljanja nije uspio. Daljnje širenje nemira unutar vrha križara uzrokovala je i smrt biskupa Ademara, koji je služio kao moralan i religijski stup križarske vojske.<sup>101</sup> Fatimidski halifat iskoristio je slabost seldžuka te su u srpnju 1098. godine Fatimidi osvojili Jeruzalem.<sup>102</sup>

---

<sup>98</sup> Goldstein i Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 250.

<sup>99</sup> Tyerman, *A New History of the Crusades*, 147.

<sup>100</sup> Goldstein i Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 251.

<sup>101</sup> *Isto*, 251.

<sup>102</sup> Tyerman, *A New History of the Crusades*, 148.

## 5. Prema Jeruzalemu

### 5.1. Osvajanje Svete zemlje

U mjesecima nakon osvajanja Antiohije nervoza i netrepeljivost između samoga vrha križarske vojske postajala je sve očitija. Normanski princ Boemond i Raymond iz Toulousea su tijekom studenog 1098., na zahtijev križarske vojske, pristali na krhko primirje. Boemond se već proglasio princem Antiohije dok je Raymond, pozivajući se na dogovor koji su križari postigli sa Aleksijem I., tajno radio na planu da Antiohija pripadne njemu. Raymond i Boemond su zajedničkim snagama u prosincu 1098. godine osvojili grad Maarat al-Numan koji se nalazio južno od Antiohije.<sup>103</sup> Osvajanje grada Maarata kod muslimana je ostalo upamćeno po velikom pokolju kojeg je grad doživio. Muslimanski povjesničar Ibn al-Athir navodi da su križari ubili stotine tisuća ljudi - brojka koja je pretjerana iz razloga što se tada u gradu nalazilo oko deset tisuća ljudi, djeca su bila nabadana na kolce a mnogi su bili živi kuhani u loncima.<sup>104</sup> Ovakvi navodi su utjecali na muslimansku sliku o križarima koja je potrajala dugi niz godina. Strah od križara proširio se cijelom Sirijom, a muslimani su križare od tog trenutka pamtili kao kanibale. Križari su u jednom pismu papi potvrdili istinitost muslimanskih navoda. Pozivajući se na veliku glad, križari u pismu navode da su se okrenuli kanibalizmu zbog preživljavanja.<sup>105</sup>

Kada je na red došla rasprava o kontroli grada ponovno je došlo do sukoba Raymonda i Boemonda, što je dovelo do prekida primirja starog mjesec dana. Raymond je uz pomoć velikih darova pokušao prisvojiti ostatak križarskog zapovjedništva na svoju stranu, no njegovu ponudu prihvatili su jedino Robert II. Normanski i Tankred.<sup>106</sup> Nakon osvajanja Maarata Raymond se našao pod pritiskom vlastite vojske. Umjesto da ostane neko vrijeme u gradu kako bi poboljšao vlastiti položaj unutar križarske vojske, Raymond je bio prisiljen da nastavi sa osvajanjima prema jugu, prema kruni Prvog križarskog rata - Jeruzalemu. Raymond je potom 13. siječnja 1099. godine odlučio spaliti grad Maarat i sa vojskom je krenuo prema Jeruzalemu. Križarska vojska, veličine oko sedam tisuća vojnika, osvojila je utvrdu Hisn al-Akrad koja je kasnije postala poznata križarska utvrda Crac des Chevaliers. Potom je Raymond krenuo prema zapadu, primarno radi nabavke zaliha sa otoka Cipra. Sredinom veljače 1099. godine Raymond je

---

<sup>103</sup> Tyerman, *A New History of the Crusades*, 149.

<sup>104</sup> Maalouf, *The Crusades through Arab Eyes*, 57.

<sup>105</sup> *Isto*, 58.

<sup>106</sup> Tyerman, *A New History of the Crusades*, 149.



započeo opsadu grada Arqaha, koja je nakon mjeseci opsade završila neuspješno.<sup>107</sup> Početkom ožujka Godfrey i Robert su sa svojim odredima križarske vojske započeli opsadu grada Jubaila, no nakon dezertiranja i lažnih dojava o nadolazećoj muslimanskoj vojsci, ta opsada je završila bezuspješno. Godfreyu i Robertu nije preostalo drugo nego da se upute nazad do Raymonda koji je u to vrijeme i dalje opsjedao Arqah. Nakon ujedinjenja dvaju vojski u križarskim redovima ponovno nastaju nesuglasice. Dok je Raymond uporno opsjedao Arqah, Godfrey je tvrdio da se pod hitno treba krenuti putem Jeruzalema, koji je i bio finalni cilj cijelog križarskog pokreta.

Bizant je putem diplomacije probao postići ponovno savezništvo sa križarima, no ono je bilo odbijeno. Također, i Fatimidski halifat je pokušao postići određenu vrstu savezništva sa križarskom vojskom, no i taj prijedlog je bio odbijen. U takvoj situaciji križarima nije preostala druga mogućnost osim brzog osvajanja Jeruzalema.<sup>108</sup> Seldžuci su Fatimidskom halifatu preoteli važne gradove poput Damaska i Jeruzalem. Od tada su Fatimidi ušli u prijateljske odnose sa Bizantom, a prijateljske odnose su pokušali održati i sa križarima.<sup>109</sup> Fatimidski halifat iskoristio je slabost seldžuka te su u srpnju 1098. godine Fatimidi osvojili Jeruzalem, no taj ih je pothvat uveo u rat sa križarima.<sup>110</sup> U strahu od velike križarske vojske Fatimidi su ušli u pregovore sa Aleksijem I. koji im je priznao da više ne posjeduje kontrolu na križarima. Fatimidi su uvidjeli pogrešku koju su počinili osvojivši Jeruzalem.<sup>111</sup> U hvativši brzi marš križarska vojska je u svega dvadeset i tri dana prešla tristo pedeset kilomara od grada Tripolija do Jeruzalema. Usputni gradovi poput Akre, Tira i Beiruta su putem diplomacije ugovorili primirje, stoga je križarska vojska bez većih problema stigla do Jeruzalema.<sup>112</sup> Bitan razlog primirja kojeg su okolne muslimanske zemlje sklopile sa križarima je strah od kanibalizma i ubijanja iz razloga što su to bili najčešći opisi kojeg su muslimani imali o križarima.<sup>113</sup>

Križarsku vojsku putem je pratila i engleska flota, koja se križarskoj vojsci priključila godinu dana ranije, za vrijeme opsade Antiohije. Križari su 3. lipnja okupirali grad Ramlu, u kojem se vojska odmorila par dana.<sup>114</sup> Zbog opasnosti od protuudara ogromne Fatimidske ratne flote križari su se suzdržavali od osvajanja obalnih gradova, što je kao posljedicu imalo prekid

---

<sup>107</sup> *Isto*, 150.

<sup>108</sup> *Isto*, 152.

<sup>109</sup> Maalouf, *The Crusades through Arab Eyes*, 64.

<sup>110</sup> Tyerman, *A New History of the Crusades*, 148.

<sup>111</sup> Maalouf, *The Crusades through Arab Eyes*, 66.

<sup>112</sup> Tyerman, *A New History of the Crusades*, 152.

<sup>113</sup> Maalouf, *The Crusades through Arab Eyes*, 59.

<sup>114</sup> Tyerman, *A New History of the Crusades*, 153.

komunikacije između križarske vojske i engleske flote koja ju je pratila.<sup>115</sup> Dana 6. lipnja križari su odbili prijedlog o napadu izravno na Fatimidski Halifat, a izvori pretpostavljaju da je prijedlog dao Raymond, koji je silno želio imati novoosvojenu zemlju pod svojim vlasništvom. Sljedećeg dana križari su na vidiku imali ogromne zidine Jeruzalema ispred kojega su podigli kamp.<sup>116</sup>

## 5.2. Osvajanje Jeruzalema

Dok su križari izgradili kamp deset kilometara od Jeruzalema, Tankred je sa manjim odredom križara okupirao kršćanski grad Betlehem, u kojemu je križarska vojska bila toplo prihvaćena. Ostatak vojske je narednog dana osvojio Judeju u svrhu što bolje pripreme za opsadu Jeruzalema.<sup>117</sup> Jeruzalem je mjesecima bio pod velikim pripremama za nadolazeću križarsku vojsku, a obranu je vodio guverner al-Dawla. Kada je čuo vijesti da se ogromna križarska vojska približava Jeruzalemu, al-Dawla je naredio da se otruju okolni bunari i da se sva živina potjera što je moguće dalje od grada, sa ciljem otežavanja križarske svakodnevnice.<sup>118</sup> Grad je imao prirodnu obranu u obliku strmih brežuljaka na istočnoj strani, dok je na zapadnoj strani grad imao debele zidine na kojima su se nalazile obrambene kule.<sup>119</sup> U Jeruzalemu se u vrijeme opsade nalazilo oko trideset tisuća građana dok je branitelja bilo oko tisuću, uključujući i četiristo elitnih konjanika iz Kaira, a grad je imao i vlastiti izvor vode. Pred zidine Jeruzalema došlo je oko četrnaest tisuća križara, brojka koja nije bila dovoljna da se izvrši kompletna opsada ogromnih zidina, što je bio znak da se pred križarima nalazi još jedna opsada slična mukotrpnj opsadi Antiohije. Osim nemogućnosti potpune opsade, nad križarima je neprestano visila opasnost od muslimanskog protunapada, koji bi bio fatalan zbog nemogućnosti snabdjevanja križarske vojske.<sup>120</sup> Dodatni problemi koji su pogađali križarsku vojsku bili su manjak vode i težine prijenosa vode na velike udaljenosti, bolesti poput dizenterije, od koje je bolovao i Tankred, a poseban problem je bio i manjak drvene građe koja je bila potrebna za izgradnju opsadnih sprava poput ljestvi i opsadnih tornjeva.<sup>121</sup> Križarski problem dopreme vode al-Dawla je iskoristio tako što je sa svojom konjanicom, koja je lagano izlazila iz grada, napadao slabo

---

<sup>115</sup> Steven Runciman, *A History of the Crusades, Volume 1: The First Crusade and the Foundations of the Kingdom of Jerusalem*, (Cambridge: Press Syndicate of the University of Cambridge, 1951), 275.

<sup>116</sup> Runciman, *A History of the Crusades, The First Crusade and the Foundations of the Kingdom of Jerusalem*, 278.

<sup>117</sup> Tyerman, *A New History of the Crusades*, 153.

<sup>118</sup> Runciman, *A History of the Crusades, The First Crusade and the Foundations of the Kingdom of Jerusalem*, 279.

<sup>119</sup> Jones, *Crusaders: The Epic History of the Wars for the Holy Lands*

<sup>120</sup> Tyerman, *A New History of the Crusades*, 153.

<sup>121</sup> *Isto*, 153.

branjene križarske vodonoše.<sup>122</sup> Iako je Jeruzalem na početku predstavljen kao krajnja točka Prvog križarskog rata u kojemu se od kršćana tražilo ujedinjenje, u križarskom kampu i dalje je vladala podijeljenost između vodstva. Dok su Godfrey, Tankred i vojvode Flandrije i Normandije bile ujedinjeni, Raymond je svoj kamp postavio na gotovo suprotnoj strani, što je dovelo do situacije u kojoj su dvije suprotne strane križarske vojske napadale i planirale opsadu odvojeno, što je dodatno otežavalo uspješnu opsadu grada.<sup>123</sup>

Početni križarski napadi su bili bezuspješni a najveći razlog tome bio je manjak opsadne opreme bez koje križari nisu imali šanse popeti se na gradske zidine. U početnim napadima križari su fanatično napadali gradske zidine bez ikakve vojne opreme. Muslimani su znali da križari žele osvojiti grad iz religijskih razloga, ali razina fanatičnosti u križarskoj vojsci ih je svejedno iznenadila.<sup>124</sup> Sreća se križarima osmjehnula 13. lipnja kada su u križarski kamp stigli odredi iz Genove, koji su osim ljudstva sa sobom donijeli i veliku količinu drvene građe. Zbog podjele svaka strana je drugačije pristupila plaćanju i korištenju građe: Raymond ju je plaćao novcem iz vlastitog džepa a vlastitim novcem je unajmio i inženjera Williama Ricau koji je bio zadužen da prati izgradnju tornja.<sup>125</sup> Na suprotnoj strani građa je plaćena iz zajedničke blagajne, a kao osobu koja je nadgledala izgradnju tornja zaposlen je Gaston od Bearn. Osim problema koje je Raymond svojim odvajanjem izazvao većini križarske vojske, nove probleme stvarao je i Tankred koji se smatrao gospodarem Betlehema i ostalih gradova u okolici koje je on okupirao. Uvjeti unutar križarske vojske bili su gotovo neizdržljivi a ono najteže, osvajanje grada, još nije ni pravilno započeto. U međuvremenu su branitelji bili pasivni, ponajviše iz razloga što su vjerovali da im u pomoć dolazi ogromna vojska koja bi obranila grad, stoga nisu imali razloga za agresiju prema križarskom kampu.<sup>126</sup> Da grad ne zadesi ista sudbina kao Antiohiju, odnosno izdaja od strane branitelja, al-Dawla je dao protjerati sve kršćane iz grada. Križari su postavili zasjede na ključnim lokacijama u okolici grada preko kojih su branitelji grada komunicirali sa okolnim područjima. Unutar tih zasjeda križari su od uhvaćenih muslimana prikupljali informacije o događajima unutar Jeruzalema i Fatimidskog halifata.<sup>127</sup>

Branitelji Jeruzalema su 8. srpnja prisustvovali događaju koji ih je uvelike iznenadio. Križarska vojska tog je dana odlučila paradirati oko Jeruzalema, noseći u rukama razne kršćanske relikvije.

---

<sup>122</sup> Jones, *Crusaders: The Epic History of the Wars for the Holy Lands*

<sup>123</sup> Tyerman, *A New History of the Crusades*, 155.

<sup>124</sup> Maalouf, *The Crusades through Arab Eyes*, 69.

<sup>125</sup> Tyerman, *A New History of the Crusades*, 155.

<sup>126</sup> Jones, *Crusaders: The Epic History of the Wars for the Holy Lands*

<sup>127</sup> *Isto*

Branitelji su kao protumjeru odlučili skupiti križeve koji su se još nalazili u gradu te su po njima pljuvali a potom ih sa zidina bacali izvan grada. Razlog zbog kojeg su se križari odlučili na takav jedan pothvat bile su vizije preminulog biskupa Ademara, koji je do svoje smrti bio jedna od glavnih sastavnica i okosnica kršćanske vojske i koji ju je u pojedinim trenucima spasio od sigurnog raspadanja.<sup>128</sup> Put kojim su se križari kretali išao je oko Jeruzalema, točnije od Maslinske gore do planine Sion, a za vrijeme paradiranja križari su tri dana postili. Za branitelje križarsko ponašanje bilo je čudno, a osim toga i sama opsada grada do tog se trenutka činila «gotovo prelagana»<sup>129</sup> te su u trenucima križarske procesije slabije oklopljene križare i hodočasnike gađali strijelicama, usmrivši i ranivši veliki broj hodočasnika.

Tjedan dana nakon križarske religijske procesije opsada grada krenula je u drugačijem smjeru. Koristeći se drvenom građom koja im je ranije dopremljena križari su uspjeli sagraditi tešku artiljeriju koja im je bila potrebna za rušenje zidina, što je bilo ključno za što uspješniju opsadu grada.<sup>130</sup> Križari su 14. srpnja započeli veliko bombardiranje gradskih zidina što su branitelji pokušali oslabiti postavivši na zidine jastuke napunjene slamom, kako bi se oslabili udarci teške artiljerije. Kao odgovor na to Godfrey je naredio vojsci da sa vatrenim strijelicama gađaju zidine, ne bi li tako zapalili jastuke čime bi ih učinili beskorisnima. I dok je bombardiranje uspjelo oslabiti vanjski dio zidina križari su ovnom, ratnom spravom čiji je cilj snažnim udarcima probiti zid ili vrata, uspjeli probiti drugi dio zidina kroz koji su križarska vojska i drveni toranj ušli u grad. Al-Dawliu je u tom trenutku postalo jasno da obećana pomoć iz Egipta neće stići na vrijeme. I dok je križarska vojska pod vodstvom Godfreyja bila uspješna u početnim borbama za zidine, južnoj vojsci pod vodstvom Raymonda branitelji su uspjeli spaliti toranj koristeći grčku vatru. Kako bi usporio križarsko osvajanje grada al-Dawli je postavio četrnaest katapulta na strateški bitna mjesta u gradu koji su neprestano vršili paljbu na nadolazeću križarsku vojsku. Bombardiranje križarske vojske usporilo je osvajanje grada, no već sljedećeg dana križari su uspješno postavili toranj blizu unutarnjih zidina. Na vrhu tornja nalazio se Godfrey, koji je zapovijedao ali i ohrabrivao križarsku vojsku za nadolazeću bitku. Čak i tako blizu pobjede križarska vojska je u dva navrata bila blizu propasti. Prvo je kamen umalo pogodio Godfreyja, što bi ga sigurno ubilo i dovelo opsadu grada u pitanje, a potom je i sam toranj bio u opasnosti da padne i time slomi svaku nadu u osvajanje grada, no to se nije dogodilo. Nakon što je toranj prišao zidinama krenulo je osvajanje grada i ogromno krvoproliće njegovih stanovnika.

---

<sup>128</sup> *Isto*

<sup>129</sup> *Isto*

<sup>130</sup> *Isto*

Krvoproliće koje je zadesilo stanovnike Jeruzalema mnogi povjesničari smatraju kao jedan od najkrvavijih događaja srednjega vijeka.<sup>131</sup> Krvoproliće je zadesilo svakog pojedinca koji se tada nalazio u Jeruzalemu. Tako su osim muslimana nastradali i Židovi, što je drugi slučaj ubijanja Židova tijekom Prvog križarskog rata.<sup>132</sup> Ulice su bile natopljene krvlju, a vođa obrane grada al-Dawla je uspio dogovoriti siguran izlaz pod Raymondovom zaštitom. On je bio jedan od rijetkih koji su se uspjeli spasiti. Raymond od Aguilera zapisao je: «mnogima su bile odsječene glave, drugi su bili izgađani strijelicama, a ostali su pak bili dugo mučeni, a potom spaljeni. Gomile glava, ruku i nogu ležale su u kućama i na ulicama, a ljudi i vitezovi su trčali preko leševa».<sup>133</sup> Iz navedenog pisma vidljivo je da osvajačka vojska nije bila kontrolirana, stoga ne čudi da se ni muslimani koji su se sakrili u al-Aqsa džamiju, koju je pod svoju zaštitu stavio Tankred, nisu uspjeli spasiti od nadolazećeg pokolja. Jeruzalem je muslimanima predstavljao treći sveti grad Islama, a džamija al-Aqsa je bila glavno muslimansko svetište u gradu. Iz toga razloga su se muslimani nakon pada grada sakrili u džamiju, nadajući se da bi ih ona spasila od sigurne smrti.<sup>134</sup> Bilo je i onih koji su skakali sa zidina ne bi li tako izbjegli mučeničku smrti. Osim pokolja gradom se isto vrijeme vršila ogromna pljačka svega što je u njemu vrijedno: zlato, srebro i konji. Nakon pokolja križari su mrtva tijela iznijeli izvan zidina grada te su ih tamo i spalili.<sup>135</sup> Križari su nakon četiri godine pješaćenja, gladi, bolesti i sukoba ostvarili glavni cilj poziva pape Urbana II. Jeruzalem je osvojen a Sveta zemlja je tada bila u rukama kršćana, no i dalje okružena muslimanima. Osvajanje Jeruzalema je značilo da se sukobi između dvije velike religije nastavljaju i produbljuju. Ubrzo nakon osvajanja Jeruzalema pred vođama križara nalazila se odluka kako postupiti sa novoosvojenim područjima. Na kraju je odluka između svjetovnog kraljevstva ili crkvene domene pala na stvaranje novog svjetovnog kraljevstva zvanog Kraljevstvo Jeruzalema, koje je potrajalo do kraja 13. stoljeća.<sup>136</sup>

---

<sup>131</sup> Isto

<sup>132</sup> Goldstein i Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 251.

<sup>133</sup> Jones, *Crusaders: The Epic History of the Wars for the Holy Lands*

<sup>134</sup> Maalouf, *The Crusades through Arab Eyes*, 69.

<sup>135</sup> Jones, *Crusaders: The Epic History of the Wars for the Holy Lands*

<sup>136</sup> Goldstein i Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 251.

## 6. Posljedice prvog križarskog rata

### 6.1. Prva desetljeća nakon osvajanja Jeruzalema

Pokolj koji je uslijedio nakon osvajanja Jeruzalema odjeknuo je muslimanskim svijetom. Brojni muslimanski intelektualci, političari i vjerski vođe bili su zgroženi tim činom, a bijes koji je time izazvan potrajao je do kraja 13. stoljeća kada je završio zadnji, Sedmi križarski rat. Tijekom vremena se nemir između novopridošlih kršćana i lokalnih muslimana počeo smirivati. Zbog manjka radne snage križari su često zapošljavali lokalno muslimansko stanovništvo. Križari su također postali sve više otvoreniji prema muslimanskoj kulturi; tako su se križari počeli oblačiti primjerenije klimatskim uvjetima u kojima su se nalazili, u prehrani su koristili različite začine i šećer a muslimansku medicinu su prihvatili kao napredniju. Također su zabilježeni i slučajevi zajedničke molitve kršćana i muslimana. Izrazito antimuslimansko raspoloženje koje je zahvatilo Europu krajem 11. i početkom 12. stoljeća nije se osjetilo u križarskim kraljevstvima, izuzev neprestanih ratova koje su vodili sa susjednim muslimanima a ne lokalnim.<sup>137</sup> Ovakvo stanje u Svetoj zemlji protivi se javnom mišljenju o križarima kao krvoločnim barbarima čiji je cilj bio uništiti sve što nije kršćansko.

Danima nakon osvajanja Jeruzalema nije se znalo tko preuzima vlast nad gradom. Titula je bila ponuđena svim bitnijim plemićima koji su sudjelovali u ratu, no oni su je svi redom odbijali. Tjedan dana nakon osvajanja grada titulu je prihvatio Godfrey koji u znak važnosti koju je Jeruzalem predstavljao kršćanima neće nositi krunu.<sup>138</sup> Također, titula koju je koristio nije bila ona kralja, već posebna titula zvana «barun i branitelj Svetoga Groba».<sup>139</sup> Osvajanje Jeruzalema nije značilo dolazak mirnih vremena u kojima kršćani mogu bez problema posjećivati Kristov grob. Naprotiv, osvajanje Jeruzalema nagovijestilo je početak dvjesto godina dugih ratova između muslimana i kršćana. Tako je Godfrey, nekoliko dana nakon 22. srpnja 1099. kada je imenovan titulom, krenuo sa vojskom u grad Askalon koji je bio udaljen sedamdesetak kilometara od Jeruzalema. Pored zidina grada križari su ponovno odnijeli veliku pobjedu protiv Fatimidske vojske.<sup>140</sup>

---

<sup>137</sup> Goldstein i Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 252.

<sup>138</sup> Carleton Munro, „The Establishment of the Latin Kingdom of Jerusalem“, 260.

<sup>139</sup> Goldstein i Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 251.

<sup>140</sup> Carleton Munro, „The Establishment of the Latin Kingdom of Jerusalem“, 261.

Križari su nakon osvajanja Jeruzalema pronašli još jednu važnu i bitnu kršćansku relikviju: komad drveta sa Kristovog križa. Kako bi došli do bitne relikvije križari su mučili pravoslavnog svećenika koji je čuvao Kristov grob. Križari su vjerovali da ih takva relikvija čini nepobjedivima na bojištu.<sup>141</sup> Osim loših odnosa sa okolnim muslimanskim zemljama križari, ponajviše Boemond, su nastavili imati loše odnose i sa svojim ranijim saveznikom, bizantskim carem Aleksijem. Nakon što je Boemond posjetio Jeruzalem na Božić 1099. zatražio je od novog Jeruzalemskog patrijarha da ga imenuje kao princa od Antiohije, grada koji je po prvim planovima i dogovorima trebao pripasti Bizantu, a ne križarima. Tako su se produbili loši odnosi između križara i Bizanta, a vrhunac loših odnosa dogodio se tijekom Četvrtog križarskog rata kada su križari osvojili Konstantinopol i uspostavili Latinsko Carstvo.

Nakon smrti Godfreyja od Bouillona kraljem Jeruzalema bio je okrunjen njegov brat, Balduin od Edesse.<sup>142</sup> Na Božić 1100. godine Balduin je bio okrunjen kao Balduin I., kralj Jeruzalema. Osvajanje Jeruzalema predstavljalo je konačni cilj Prvog križarskog rata, a nakon njegovog osvajanja mnogi križari su se odlučili vratiti svojim domovima u Europu. Šaćica vitezova, koja je ostala sa novim kraljem Balduinom, uspješno je branila Jeruzalem i ratovala protiv muslimana što je dokaz koliko su muslimani biti fragmentirani i razjedinjeni tijekom i neposredno nakon Prvog križarskog rata.<sup>143</sup> Balduin I. vladao je do 1118. godine, a tijekom tog vremena gotovo neprestano je ratovao protiv Fatimida. Balduin je zaključio da kraljevstvo Jeruzalema ne može opstati ukoliko pod svojom kontrolom ima samo područje grada Jeruzalema i Jaffe, grada na obali Sredozemnog mora. U tu svrhu Balduin I. je osvojio sljedeće gradove: Arsuf, Akru, Tir, Tripoli, Beirut i Sidon.<sup>144</sup> Pomoći križarima pokušao je i Stjepan od Bloisa (1045. – 1101.), koji je napustio križare za vrijeme opsade Antiohije. Kako ne bi ostao zapamćen kao kukavica, Stjepan je podigao vojsku sastavljenu od profesionalnih vojnika i kmetova. Tijekom puta kroz Konstantinopol i Malu Aziju u 1101. godini Stjepan se sukobio sa muslimanskom vojskom predvedenom Qilij Arslanom. U toj bitci Stjepan je smrtno stradao.

Križarski vojnici koji su se vratili svojim domovima tamošnjim ljudima su pričali o raznim bitkama, bolestima i gladi sa kojima su se patili gotovo čitav pohod. Problem je nastao kada su se ti križari trebali vratiti tadašnjem svakodnevnom životu. Razne tjelesne povrede i mentalni poremećaji učinili su svoje te su mnogi vojnici ulazili u oblik života pun nasilja koji ih je dovodio u probleme sa okolinom. Mnogi se više nisu vraćali u Svetu zemlju, no uvijek je bilo

---

<sup>141</sup> Jones, *Crusaders: The Epic History of the Wars for the Holy Lands*

<sup>142</sup> Goldstein i Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 251.

<sup>143</sup> *Isto*, 251.

<sup>144</sup> Jones, *Crusaders: The Epic History of the Wars for the Holy Lands*

onih koji su samostalno, ili ukoliko je netko bio plemić sa vojskom, pošli u Svetu zemlju u nadi da se obogate i dožive slavu. Želju za slavom, ali posebno želju za bogatstvom, namirisali su i brojni talijanski trgovci koji su slali velike brojeve galija punih zaliha kako bi ih prodali križarima i time se obogatili. Osim trgovine, mnogi su slali galije koje su se priključile križarima u njihovim brojnim ratovima, poput Vitalija Giovannija, sina venecijanskog dužda, koji je sa flotom od dvjesto brodova stigao na otok Rodos i koji je ustupio flotu križarima u njihovim sukobima na Levantu. Talijanski vladari i njihove flote brodova borile su se za prestižna trgovačka prava u svim novoosvojenim križarskim gradovima, te su se borili i za vlastitu vjeru ali i za vlastito bogatstvo.<sup>145</sup> Ubrzo nakon ostvarivanja trgovačkih prava talijanski gradovi države su izlazili iz ratova i posvetili se isključivo trgovini.<sup>146</sup> Nasljednik Urbana II., Paskal II. (1050. – 1118.), je tijekom 1100. i 1101. godine započeo nove pozive za priključivanje križarskom pokretu. Papini delegati išli su po zapadnoj Europi i širili papine riječi, a uspjeh koji je križarska vojska ostvarila 1099. bio je razlog zašto je velik broj ljudi sa entuzijazmom krenuo u nove križarske pohode.<sup>147</sup> Važno je naglasiti da većina onih koji su se uputili na hodočašća u Svetu zemlju nije bila u punoj ratnoj spremi.<sup>148</sup>

Jedna od bitnijih posljedica Prvog križarskog rata je nastanak križarskih država. Najbitnija od njih, Jeruzalem, znatno se proširila nakon osvajanja grada Jeruzalema. Kraljevstvo Jeruzalem proširilo se na okolna područja oko grada Jeruzalema, ali i na obalu Sredozemnom mora, što mu je uvelike olakšalo pristup novim zalihama iz Europe. Osim ranije osvojenog obalnog grada Jaffe, kraljevstvo Jeruzalema osvojilo je i grad Akru 1104. godine. Uz ranije osnovanu kneževinu Antiohiju, koja je nastala križarskim osvajanjem istoimenoga grada, sjeverno od Jeruzalema bila je osnovana i grofovija Tripoli što je značilo da su križarske države kontrolirale gotovo čitavu obalu između Antiohije i Jeruzalema. Gradovi koje križari tada nisu imali pod kontrolom bili su Tir i Sidon, koji su odolijevali križarskim pokušajima osvajanja. Kada je Balduin 19. listopada 1110. godine odlučio ponoviti opsadu Sidona u pomoć mu došao Sigurd, kralj Norveškog kraljevstva. Balduin je opsadu vršio na kopnu, dok je Sigurd sa svojih šezdeset brodova vršio opsadu preko mora. Sigurdova flota blokirala je prilaz gradu sa mora, što je onemogućilo pomoć koju je gradu obećala Fatimidska flota koja se nalazila u gradu Tiru. Kao i u prijašnjim opsadama križarska vojska oslanjala se na premoć tornjeva kako bi što lakše osvojili neprijateljske zidine. Građani Sidona pokušavali su uz pomoć kamenja, oružja i katapulta

---

<sup>145</sup> *Isto*

<sup>146</sup> Goldstein i Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 252.

<sup>147</sup> Tyerman, *A New History of the Crusades*, 171.

<sup>148</sup> Goldstein i Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 252.



oduprijeti se opsadi, no uzalud – grad Sidon 7. prosinca, četrdeset i sedam dana nakon početka opsade, je osvojen.<sup>149</sup> Za razliku od krvavog osvajanja Jeruzalema, nakon osvajanja Sidona stanovnici grada imali su dvije mogućnosti; prva je bio siguran izlazak iz grada i odlazak u grad Damask, koji je bio pod muslimanskom kontrolom, ili ostanak u Sidonu no uz danak od dvadeset tisuća denara. Nakon osvajanja Sidona Sigurd je smatrao svoje hodočašće ispunjenim, iz Akre se zaputio prema Cipru a potom prema Konstantinopolu.<sup>150</sup>

Nakon velikog poraza koji je označavao gubitak Jeruzalema, u okolnim muslimanskim državama vladala je panika i nemir, a slično stanje bilo je i u križarskim državama. Iako su u godinama nakon osvajanja Jeruzalema križari imali kontrolu nad gotovo cijelom obalom od Antiohije do Jeruzalema, oni su ipak i dalje uvelike ovisili o pomoći zapadne Europe. Osim toga, nebrojeno je veća bila moć, i u zalihama i u ljudstvu, muslimanskih zemalja koje su okruživale križarska kraljevstva, no sreća za križare je bila muslimanska razjedinjenost. To je primjetio i kapelan kralja Balduina koji je napisao: «divno je čudo što smo živjeli među toliko tisuća i tisuća i, kao njihovi osvajači, učinili neke od njih našim obveznicima dok smo druge uništili sa pljačkanjem učinivši ih našim zarobljenicima».<sup>151</sup> Kao jedan od glavnih razloga pokretanja Prvog križarskog rata 1095. papa je naveo problem sigurnog hodočašća kršćana u Svetu zemlju. I dok su križari uspjeli osigurati mirnije hodočašće prema Jeruzalemu njegovim osvajanjem, ipak su duga hodočašća i dalje bila opasna. Manjak ljudstva onemogućio je križarima da potpuno i sigurno vladaju svim osvojenim područjima za vrijeme i poslije Prvog križarskog rata. Don Jones naveo je primjere u kojima hodočasnici sa područja Rusije i Engleske nailaze na mrtva tijela hodočasnika, ili na Fatimidske pirate koji su često pljačkali kršćanske brodove koji su se kretali prema križarskim kraljevstvima.<sup>152</sup> Situacija se dodatno pogoršala boljitkom odnosa među seldžutskim vladarima. Prvo se na udaru našao Turbeseel, grad nedaleko od Edese, koji se 1111. godine našao pod opsadom. Opsada je završila pobjedom napadača, a jedini razlog zašto je grad ostao u rukama križara je veliki danak kojeg su križarske snage morale isplatiti. Naredne godine kralj Jeruzalema Balduin započeo je opsadu grada Tira, koji je ostao posljednji grad na obali Sredozemnog mora između Antiohije i Jeruzalema a da nije bio pod kontrolom križara. Križarima je u toj opsadi bio spaljen toranj, taktika koja im je pobijedivala sve veće bitke Prvog križarskog rata, a nakon paljenja tornja i vijesti o nadolazećoj seldžutskoj vojsci, Balduin je napustio opsadu. Već sljedeće godine u bitci na prostoru današnje sjeverne Palestine Balduin je

---

<sup>149</sup> Jones, *Crusaders: The Epic History of the Wars for the Holy Lands*

<sup>150</sup> *Isto*

<sup>151</sup> *Isto*

<sup>152</sup> *Isto*

bio uhvaćen nakon izgubljene bitke. Balduin je uspio pobjeći iz zarobljeništva, no većina njegove vojske je poginula u toj bitci. Ujedinjeniji muslimani sve su više prijetili križarskim posjedima, što je negativnog utjecaja imalo i na sigurnost hodočašća.<sup>153</sup> Ujedinjenost Seldžuka nije dugo potrajala. Na dan 2. listopada 1113. vladar Mosula Mawdud (1109. – 1113.) bio je ubijen, i to od strane poznate skupine ubojica Asasina. Ubojstvo Mawduda iznenada je prekinulo uspjehe i mogućnost većih vojnih akcija i osvajanja. U to vrijeme je kao regent Antiohije vladao Roger od Salerna (1112. – 1119.), umjesto tada malodobnog Boemonda II. Roger je ušao u veliki rat sa Ilghazijem (1107. – 1122.) koji je bio alepski atabeg.

U početku u dobrim odnosima, tijekom vremena je postalo jasno da je sukob između dvije strane neizbježan, prvenstveno zbog važnosti grada Alepa. Kako su do Ilghazija sve više stizale vijesti o napadima i pljačkama koje su vršile križarske vojske Ilghazi je skupio vojsku od četrdeset tisuća vojnika. Nakon informacija o nadolazećoj ogromnoj muslimanskoj vojsci i Roger je započeo regrutiranje velikog broja ljudi. Dvije suprotstavljene strane sukobile su se blizu ceste koja vodi od Antiohije do Alepa. Bitka je ostala u povijesti poznata pod nazivom bitka na Krvavom polju u kojoj su križari Antiohije doživjeli ogroman poraz.<sup>154</sup> Većina križarske vojske je ubijena za vrijeme bitke, a rijetki preživjeli su ili ubijeni na bojištu ili vezani i prodani u roblje. U bitci je poginuo i sam regent Antiohije što je bio prvi slučaj da je jedan od kraljeva nekog križarskog kraljevstva izravno ubijen u bitci. Pobjedom u bitci na Krvavom polju odnos snaga na području Sirije se promijenio, Antiohija je izgubila vojsku i regenta, a sa time i prevlast. Osim smrti regenta Antiohije iste godine je umro i kralj Jeruzalema Balduin I., što je značilo da su dva najveća križarska kraljevstva imali unutarnje probleme dok su muslimani bili sve više ujedinjeni.

Novim kraljem Jeruzalema postao je Balduin od Bourcq koji je postao Balduin II. (1118. – 1131.). Bitka na krvavom polju označavala je kraj križarske aure nepobjedivosti, koju su imali od početka Prvog križarskog rata. Križari su bili ranjivi, gubili su važne bitke i imali su unutarnje probleme zbog smrti kraljeva. Ozbiljnost situacije uvidio je i jeruzalemski patrijarh Warmund (1118. – 1128.), koji je u jednom pismu spomenuo: «Saraceni nas okružuju sa svih strana. Bagdad na istoku, Askalon na zapadu, Tir na obali, Damask na sjeveru. Svaki dan smo napadnuti, svaki dan smo zarobljeni ili ubijeni. Obezglavljeni smo, a naša tijela bačena su pticama i zvijerima. Prodavani smo kao ovce. Što više imam da kažem?».<sup>155</sup> Pismo je bilo

---

<sup>153</sup> Isto

<sup>154</sup> Isto

<sup>155</sup> Isto

upućeno jednom njegovom prijatelju koji se nalazio na području današnje Španjolske a u njegovom nastavku Warmund je molio i svog prijatelja i kršćanske ratnike da se pridruže ratu i da krenu na put prema Svetoj zemlji. U ovakvim pismima je vidljivo koliko je bila krhka pozicija križara i koliko su ovisili o stranoj pomoći. Bez nje, križarska kraljevstva bi bila pregažena zbog manjka ljudi i zaliha. Warmundov poziv neće uroniti plodom pretežito iz razloga što je papa zapovijedio da kršćani sa područja današnje Španjolske tamo trebaju i ostati; oni su vodili vlastiti religijski rat zbog velikih područja Apeninskog poluotoka koji su u to vrijeme bili pod muslimankom vlasti.<sup>156</sup>

Iako se križarima činilo da sa smrću Ilghazija 1124. godine dolazi do određenog olakšanja, za križarska kraljevstva ubrzo slijede novi problemi. Prvo su muslimani uhvatili Joscelina (1113. – 1159.), grofa Edese, a potom je uhvaćen i Balduin II., kralj Jeruzalema. Nakon što je Balduin sklopio dogovor sa Timurtashom (1105. – 1154.), novim vladarem Alepa, Balduin II. je bio pušten na slobodu, u zamjenu za osamdeset tisuća denara. Nakon što se vratio nazad u vlastito kraljevstvo Balduin II. odlučio je ne držati se svoje strane dogovora. Naprotiv, kralj je započeo sa planom osvajanja Alepa.<sup>157</sup> Za vrijeme zatočeništva Balduina II. križari su uspjeli osigurati i posljednji grad na obali Sredozemnog mora, Tir. U osvajanju grada križarima je u pomoć pridošao venecijanski dužd Domenico sa svoja sedamdeset i dva broda. Osim blagoslova pape Kalista II. Domenico je za Veneciju uspio osigurati i vrlo povoljne trgovačke uvjete, poput mnogo povoljnijih poreza i slobodu venecijskim trgovcima da sami odabiru uvjete trgovanja. Osvajanje Tira bila je značajna za križare, Tir je bio jedno od najvećih uporišta protiv križara a njegovim osvajanjem križarima je preostala jedna muslimanska prijetnja manje. Nakon izlaska iz zatočeništva i saznanja o osvajanju Tira Balduin II. krenuo je u opsadu Alepa u listopadu 1124. godine. U korist križarima išla je i žetva te godine, koja je bila loša, što je značilo da grad nije bio u potpunosti spreman za dugu opsadu. Križarska taktika je bila pokušati psihički slomiti branitelje; križari su otkopavali okolne grobove pokojnih muslimana i dovodili ih do zidina gdje su ih izrugivali, druga mrtva tijela su vezali za konje i paradirali ih ispred zidina a svi muslimani koji su bili živi uhvaćeni su bili mučeni na razne načine. Ipak, grad je izdržao a križari su se morali povući zbog niza pljačkaških pohoda koje su muslimani izvodili po širem području Antiohije.<sup>158</sup> Nemogućnost osvajanja većih teritorija na kopnenom dijelu u jednu je ruku dokazala da križari imaju snagu, uz pomoć pomorskih saveznika, osvajati veće gradove na obali,

---

<sup>156</sup> *Isto*

<sup>157</sup> *Isto*

<sup>158</sup> *Isto*

no zbog manjka veće vojne pomoći sa zapada nemaju snagu osvajati velike i strateški bitne gradove u unutrašnjosti.

## 6.2. Križarski vojnički redovi

Križarski vojnički redovi nastaju neposredno nakon kraja Prvog križarskog rata. U njima su se međusobno križali vojnički i religijski način života. Prvi križarski vojnički red bili su templari, red osnovan 1119. godine, dvadeset godina nakon pada Jeruzalema.<sup>159</sup> Templari nisu bili jedini križarski vojnički red koji je nastao tijekom razdoblja križarskih ratova a svi su se redovi međusobno razlikovali po odjeći, njezinoj boji i po raznim običajima koje su redovi prakticirali.<sup>160</sup> Osim toga, povjesničar Jonathan Riley Smith ističe da pripadnici križarskih vojnih redova nisu nužno morali biti i križari. Neki od njih jesu, poput templara koji su se zalagali za obranu Svete zemlje.<sup>161</sup> Drugi, poput hospitalaca, su se zavjetovali za krepostan i siromašan život, te njihovi zavjeti više nalikuju zavjetima redovnika nego ratnika.<sup>162</sup> Primjer Jacquesa od Vitryja (1160/70. – 1240.) nam prikazuje kakvo su viđenje sebe samih imali pripadnici vojničkih križarskih redova; nakon što je bio uhvaćen od strane muslimana Jacquesa su optužili da je križar, na što im je on odgovorio: «Ja sam svjetovni vitez i hodočasnik».<sup>163</sup>

Križarski vojnički redovi nisu bili isključivo vezani uz područje Svete zemlje. Ideja križarskih vojničkih redova proširila se velikim dijelom Europe. I dok su neki križarski redovi, poput hospitalaca i reda sv. Lazara, popunjavali svoje redove sa pripadnicima svih katoličkih zemalja, ostali su djelovali lokalno, unutar jednog naroda. Jedan od poznatijih primjera križarskog reda koji je djelovao na području jednog naroda, njemačkog, bio je Teutonski red. Križarski redovi su uglavnom djelovali u siromaštvu koje su bili isticali i u davanju zavjeta prije ulaska u red dok su najveći križarski redovi poput templara i hospitalaca bili vrlo bogati. Njihova moć i bogatstvo bili su toliko veliki da su redovi poput teutonaca i hospitalaca osnovali i vlastite polusuverene države na područjima Prusije i Malte.<sup>164</sup> Povjesničari još nisu usuglašeni kada je u pitanju razlog nastanka križarskih vojničkih redova. Nakon osvajanja Jeruzalema mnogi su hodočasnici iz cijele Europe krenuli u duga i nesigurna hodočašća prema Svetoj zemlji. I dok je Jeruzalem bio siguran i pod kontrolom križara put do njega bio je nesiguran. Mnogi hodočasnici bili su

---

<sup>159</sup> Alan Forey, *Military Orders and Crusades* (Aldershot: Variorum, 1994), 175.

<sup>160</sup> Riley Smith, *Križarski ratovi*, 142.

<sup>161</sup> *Isto*, 143.

<sup>162</sup> *Isto*, 143.

<sup>163</sup> *Isto*, 143.

<sup>164</sup> *Isto*, 144.

opljačkani i ubijani od strane muslimana koji su iskorištavali slabiju kontrolu koju su križari imali nad novoosvojenim područjima. Na temelju toga mnogi povjesničari vjeruju da su križarski vojnički redovi nastali isključivo radi sigurnosti i obrane hodočasnika na njihovim putovanjima u Svetoj zemlji.<sup>165</sup>

Ipak, takvo razmišljanje pobuđuje pitanje: zašto je došlo do nastanka vojničkih redova u kojima se izmjenjuju religijski i vojnički način života umjesto da se ratnici priključuju regularnoj križarskoj vojsci? Neki povjesničari, poput Jose Antonio Condea smatraju da odgovor leži u muslimanskom utjecaju, točnije u muslimanskoj instituciji ribat.<sup>166</sup> Ribat je vjerski objekt čiji je zadatak bio braniti rubna muslimanska područja. U tim objektima su se nalazili ratnici koji su određeno vrijeme posvetili životu u ribatu i dužnostima koje idu uz takav način života.<sup>167</sup> Na temelju opisa ribata vidljivo je zašto neki povjesničari smatraju da su i križarski vojni redovi nastali na temelju muslimanskog utjecaja. Ipak, postoje problemi tog mišljenja. Prvi problem je znanje koje su križarski vojni redovi mogli imati o muslimanskom ribatu. Prvi križarski vojni red nastaje već dvadeset godina nakon pada Jeruzalema, stoga se javlja vremenski problem prema kojemu su male šanse da su, u relativno kratkom roku, križari saznali dovoljno informaciju o ribatu kako bi ga uspješno prekopirali i stvorili vlastite vojne redove. Drugi problem je unutrašnje uređenje ribata i križarskih vojnih redova. U ribatu su pojedinci u većini slučajeva kratko vrijeme svog života posvetili ribatu, ne više od dva mjeseca. Više poveznica ti pojedinci imaju sa ne crkvenim vitezovima koji su znali živjeti sa templarima ali nikada nisu bili dio samog reda templara.<sup>168</sup>

Drugi pak povjesničari smatraju da nastanak križarskih vojnih redova nema nikakve veze sa muslimanskim utjecajem već sa razvojem koncepta pravog viteštva. Razlog tome vide u opisima dužnosti kojih su se križarski vojni redovi morali pridržavati. Križarski redovi uglavnom su imali obrambenu zadaću poput obrane osvojenih teritorija, obrane kršćanske vjere i kršćana.<sup>169</sup>

---

<sup>165</sup> Forey, *Military Orders and Crusades*, 176.

<sup>166</sup> *Isto*, 178.

<sup>167</sup> *Encyclopaedia Britannica*, pristup ostvaren 18.8.2022., <https://www.britannica.com/topic/Islamic-arts/Other-classic-mosques#ref316779>

<sup>168</sup> Forey, *Military Orders and Crusades*, 179.

<sup>169</sup> *Isto*, 184.

### 6.3. Ostali križarski ratovi

Prvi križarski rat za kršćane je završio uspješno, a jedan od razloga zašto leži u činjenici da su muslimani bili nesložni i u međusobnim prepiranjima. Međutim, ubrzo nakon Prvog križarskog rata muslimanske zemlje postale su sve ujedinjenije, pretežito zahvaljujući Imadu dl-Din Zinkiju (1085. – 1146.), koji je ujedinio područje od Alepa do Mosula.<sup>170</sup> Nakon pada Edese, koja je predstavljala prvu novonastalu kršćansku zemlju na području Bliskog Istoka, u Europi je krenuo poziv na novi, Drugi križarski rat, a kao najveći zagovaratelj novog rata pojavio se filozof i teolog Bernard Clairvaux (1090. – 1153.).<sup>171</sup> U pohod su pošli dva vladara, car Svetog Rimskog Carstva Konrad III. (1093/4. – 1152.) i Luj VII. (1120. – 1180.), kralj Francuske. Glavni cilj rata bio je grad Damask, ključni grad za komunikaciju unutar Sirije, a njegovim osvajanjem križari bi nadomjestili gubitak Edese. Umjesto ujedinjenosti dva vladara su iskazivali međusobno nepovjerenje, što je dovelo do neuspješne opsade Damaska.<sup>172</sup> Pokušaj pomoći križarskim državama završio je neuspješno, a kao posljedica neuspješnog pohoda bio je nastavak ujedinjenja sirijskih i egipatskih muslimana pod vodstvom Saladina (1137. – 1193.) 1169. godine.<sup>173</sup> Ujedinjenjem okolnih muslimanskih država križari su se našli opkoljeni. Za razliku od Prvog križarskog rata gdje su križari bili, relativno, ujedinjeni a muslimani razjedinjeni, sada je situacija postala potpuno obrnuta.<sup>174</sup> Međusobnu križarsku neslogu pokušao je smiriti tripolijski grof Rajmond (1140. – 1187.) kada je ušao u mirovne pregovore sa Saladinom koji su u početku obećavali. Međutim, moćnici unutar Jeruzalema uništili su svaku mogućnost nastavka pregovora. Saladin potom ulazi u rat, nanosi ogromne poraze križarskim vojskama te Jeruzalem 1187. godine, nakon osamdeset i osam godina pod kršćanskom vlasti, ponovno pada u ruke muslimana.<sup>175</sup>

Kako bi se osvetili za bolan poraz tri velika europska vladara; engleski kralj Rikard Lavljeg Srca (1157. – 1199.), francuski kralj Filip II. August (1165. – 1223.) i car Svetog Rimskog Carstva Fridrik I. Barbarosa (1122. – 1190.) krenuli su u Treći križarski rat koji je za cilj imao ponovno osvajanje Jeruzalema. U sklopu financiranja za rat u Francuskoj i Engleskoj je skupljana posebna vrsta poreza nazvana «Saladinova desetina».<sup>176</sup> Treći križarski rat započeo je sa nekoliko velikih pobjeda križarskih vladara. Utapanje Fridrika I. u rijeci Salef nakratko je usporilo uspjehe

<sup>170</sup> *Povijest 7: Razvijeni srednji vijek*, 41.

<sup>171</sup> Goldstein i Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 252.

<sup>172</sup> *Isto*, 253.

<sup>173</sup> *Povijest 7: Razvijeni srednji vijek*, 41.

<sup>174</sup> Goldstein i Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 253.

<sup>175</sup> *Isto*, 253.

<sup>176</sup> *Isto*, 253.

križara. Veliku pobjedu 1191. godine ostvarili su križari kada su osvojili grad Akru.<sup>177</sup> Ipak, uspjehe križarske vojske prekinule su međusobne svađe između dva vladara te je Rikard Lavljeg Srca 1192. potpisao mirovni sporazum sa Saladinom, što je značilo okončanje Trećeg križarskog rata.<sup>178</sup> Mirovnim ugovorom kršćanima je dopušten siguran ulazak u Jeruzalem, no pod uvjetom da ne smiju biti naoružani. Nakon rata i tijekom povratka u Englesku Rikard je bio zarobljen od strane Henrika VI (1165. – 1197.). Uz potražnju ogromne otkupnine, zarobljavanjem jednog kršćanskog vladara od strane drugog kršćanskog vladara pokazalo se da papa ne posjeduje toliku svjetovnu moć da može osigurati miran i ujedinjen križarski rat kod svih europskih vladara.<sup>179</sup> Sljedeći, Četvrti križarski rat, bio je prvi u kojemu se križari nisu borili protiv muslimana već protiv drugih kršćana. Glavni akter je bila Venecija i njezin dužd Henrik Dandolo (1107. – 1205.). Zbog manjka novca kojim bi platili prijevoz od Venecije do Svete zemlje Henrik Dandolo je zatražio od križara da osvoje kršćanski grad Zadar u ime Venecije, što su križari 1202. godine i učinili.<sup>180</sup> Ubrzo nakon toga, na poziv prognanog bizantskog cara Aleksija Angela (1182. – 1204.), križari 1203. godine osvajaju Konstantinopol u ime Aleksija. Međutim, narod se buni i ruši Aleksija sa vlasti a kao novi car javlja se Aleksije V. Murzufla (1140. – 1205.).<sup>181</sup> Potom križari 1204. godine ponovno osvajaju Konstantinopol i uspostavljaju Latinsko Carstvo. Papa je izrazito bio protiv osvajanja Konstantinopola stoga je izopćio Veneciju iz Crkve.<sup>182</sup> Posljedica Četvrtog križarskog rata je potpuna trgovačka prevlast Venecije kada je u pitanju trgovina Sredozemljem.<sup>183</sup> Latinsko carstvo srušeno je 1261. godine kada je Bizantsko carstvo ponovno bilo uspostavljeno, no od poraza tijekom 4. križarskog rata Bizant se nikada nije oporavio što je jedan od razloga relativne ne moći Bizanta u zaustavljanju prodora Osmanlija u Europu u narednim stoljećima.<sup>184</sup>

Peti križarski rat trajao je od 1217. do 1221. godine a u njemu je, barem na početku, sudjelovao i ugarsko-hrvatski kralj Andrija II. (1177. – 1235.). Križari su na početku ostvarili relativni uspjeh osvojivši grad Damiettu. Potom je križarska vojska krenula na put prema Kairu. Egipatski sultan križarima nudi dogovor, u zamjenu za Damiettu križari bi dobili Jeruzalem, no križarsko vodstvo odbilo je tu ponudu. Ubrzo nakon toga križari bivaju strašno potučeni te su prisiljeni napustiti

---

<sup>177</sup> *Isto*, 253.

<sup>178</sup> *Povijest 7: Razvijeni srednji vijek*, 41.

<sup>179</sup> Goldstein i Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 254.

<sup>180</sup> *Isto*, 309.

<sup>181</sup> *Povijest 7: Razvijeni srednji vijek*, 44.

<sup>182</sup> Goldstein i Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 309.

<sup>183</sup> *Isto*, 310.

<sup>184</sup> *Isto*, 309.

Egipat i grad Damietta. Još jedan križarski rat je završio velikim kršćanskim porazom.<sup>185</sup> Šesti križarski rat se organizira na poziv Inocenta IV. (1195. – 1254.) a pozivu se odaziva francuski kralj Luj IX Sveti (1214. – 1270.). Rat je započeo uspješno za križare, 1249. ponovno su osvojili grad Damietta.<sup>186</sup> Međutim, baš kao i u prethodnom ratu, križari su krenuli u pohod na Kairo. U bitci kod al-Mansure križari su doživjeli ogroman poraz u kojemu je Luj IX. bio zarobljen. Nakon plaćenog otkupa kralj se uputio u Akru gdje je četiri godine čekao na pojačanje iz Europe ne bi li krenuo u nove pohode, no pojačanja nikada nisu stigla a kralj se potom vraća u Francusku.<sup>187</sup> Na posljednji križarski rat poziv je uputio papa Klement IV. (oko 1200. – 1268.). Jedini koji se ratu odazvao ponovno je bio francuski kralj Luj IX. Bitnu ulogu o ponovnom ulasku Luja IX. u rat imao je njegov brat Karlo (1226. – 1285.). Meta ovog križarskog rata bio je Tunis, koji nije imao važnost za osvajanje Svete zemlje, ali je Karlo imao osobne koristi od takvog rata.<sup>188</sup> Nakon epidemije kuge koja je odnijela život i francuskom kralju tako da je i posljednji križarski rat neslavno završio. Do kraja stoljeća, točnije do 1291. godine kada pada Akra, križari su izgubili sva uporišta koja su kontrolirali na području Svete zemlje.<sup>189</sup> Tako nepunih dvijesto godina od uspješnog Prvog križarskog rata i osvajanja Jeruzalema kršćani gube sve za što su se borili tijekom krvavih sedam ratova. Razlozi slabijeg odaziva i uspjeha kasnijih križarskih ratova leže u neuspjesima ranijih križarskih ratova. Gubljenje Jeruzalema tijekom 2. križarskog rata oslabilo je volju kršćana da se pridruže novim ratovima. Također, za razliku od prvih križarskih ratova u kojima je papa imao velikog utjecaja, u kasnijim ratovima slabiji utjecaj pape i nepovjerenje između kršćanskih vladara doveli su do velikih kršćanskih poraza. Crkva je zadržala ulogu kao jedna od najjačih institucija u srednjem vijeku, no križarski ratovi su dokazali da je sa zalaskom srednjeg vijeka počela opadati njezina moć, a moć država i njihovih vladara počela je rasti.<sup>190</sup>

## 6.4. Posljedice u Europi

Talijanski gradovi su nakon križarskih ratova postali ekonomski centar Europe. Italija je bila poveznica između Istočne i Zapadne Europe, a ogroman utjecaj na bogaćenje talijanskih država imali su križarski ratovi. Križarskim državama je tijekom ratova neprestano trebala pomoć

---

<sup>185</sup> *Povijest 7: Razvijeni srednji vijek*, 46.

<sup>186</sup> Goldstein i Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 311.

<sup>187</sup> *Povijest 7: Razvijeni srednji vijek*, 46.

<sup>188</sup> Goldstein i Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 311.

<sup>189</sup> *Povijest 7: Razvijeni srednji vijek*, 46.

<sup>190</sup> Goldstein i Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, 311.



Europe kako bi se uspjele oduprijeti muslimanskim napadima. Osim križarskog novca koji je poboljšao ekonomiju talijanskih država važno je naglasiti i muslimanski utjecaj. Talijanski trgovci su preuzeli mnoge ekonomske prakse od muslimana koje su im omogućile da još uspješnije trguju cijelom Europom. Talijanski bankari su od Arapa preuzeli korištenje arapskih brojki umjesto rimskih, što je ubrzalo i olakšalo širenje trgovine Europom.<sup>191</sup> Održavanjem trgovačkih veza sa Bliskim Istokom u Europu je putem trgovine stizala kava, začini i porculan. Upravo je na temeljima snažne ekonomske razvijenosti talijanskih država na području gradova poput Venecije, Genove, Pize i Firenze došlo do nastanka renesanse tijekom 15. stoljeća.

Ideologija koja je obilježavala križarske pohode bila je širenje kršćanske vjere i istraživanje neistraženih područja. Španjolska rekonkvista crpila je inspiraciju iz prethodnih križarskih ratova a završila je 1492. godine osvajanjem posljednjeg muslimanskog utočišta na Pirinejskom poluotoku, Kordobe. Širenje kršćanskog utjecaja izvan granica Europe i utjecaj renesanse za posljedicu su imali i otkriće Amerike, u kojoj se nastavilo širenje utjecaja kršćanstva.<sup>192</sup> Anti-semitizam, kojeg su u Europi širili i prvotni kršćanski odredi koji su krenuli u Svetu zemlju, također je bio u porastu. Prije križarskih ratova Židovi su se bavili trgovanjem i pozajmljivanjem novca, no nakon križarskih ratova i širenja utjecaja talijanskih bankara židovski utjecaj u Europi je opadao.<sup>193</sup> Tijekom i nakon križarskih ratova mnogi su europski vladari donosili anti-semitske zakone koji su za posljedicu imali širenje mržnje prema Židovima. Tako su križarski ratovi za posljedicu imali netrpeljivost kršćanstva ne samo prema muslimanima već i prema Židovima.<sup>194</sup>

---

<sup>191</sup> Christopher Brooks, *Western Civilization: A Concise History, Volume 2* (Portland: Portland Community College, 2019.), 56.

<sup>192</sup> Brooks, *Western Civilization: A Concise History*, 20.

<sup>193</sup> *Isto*, 56.

<sup>194</sup> *Isto*, 20.

## 7. Zaključak

Analiziranjem Prvog križarskog rata vidljivo je u kolikoj je mjeri religija imala utjecaja na sve križarske ratove koji su vođeni između 11. i 13. stoljeća. Križari su pokušali odgovoriti na stoljeća muslimanskih ekspanzija koje su izbacile kršćane sa područja koja su im povijesno pripadala. Upravo je osvajanje kršćanskih teritorija, a povezano sa time i ukidanje slobodnog kretanja kršćana na području Svete zemlje, bio glavni razlog kršćanskog prihvaćanja oružja i papinih govora. Osvajanjem Jeruzalema križari jesu ispunili svoj cilj, no zbog međusobnih ratova u Europi vidljivo je da pape nisu imali dovoljnu kontrolu kako bi usmjerili kršćanski bijes na muslimane a ne druge kršćane. Također je bitno za zamijetiti da su kršćani održavali dobre odnose sa lokalnim muslimanima prihvaćajući njihov način oblačenja i hranjenja, a također su smatrali da su muslimani u pojedinim aspektima poput medicine ispred kršćana. Prateći rasplet i događaje svih sedam križarskih ratova vidljivo je i kontinuirano padanje svjetovne moći pape; i dok je papa za vrijeme Prvog križarskog rata uspio prikupiti dobar dio Europe u svrhu jednog cilja, kasniji ratovi pružili su mnogo slabiji odaziv i običnog puka i vladara europskih zemalja, što jasno prikazuje trend koji se nastavio do kraja srednjeg vijeka kada su pape imale mnogu manju moć nego sredinom srednjeg vijeka.

Prethodna poglavlja su postepeno odgovorila na pitanje postavljeno na početku teksta: „može li se na Prvi križarski rat gledati isključivo kao na fanatizam ili postoje određeni, dublji razlozi, zašto je do njega došlo a kao posljedica njega i do svih ostalih križarskih ratova koji su se od 11. do 13. stoljeća vodili na području Svete zemlje“? I dok su određeni elementi vjerskog fanatizma postojali, poput kanibalizma ili napadanja Jeruzalema bez ratne opreme, elementi poput mirnog suživota između lokalnih muslimana i kršćana na području križarskih država, Četvrti križarski rat koji je vođen isključivo protiv kršćana, sastav križarskih vojski koje su imale muslimanske konjaničke odrede i trgovačka povezanost između Europe i Bliskog Istoka govore da križarski ratovi nisu bili isključivo vođeni religijskim fanatizmom.

Osvajanje Jeruzalema zbog svoje veličine i važnosti i danas je česta tema u povijesnim krugovima, no važno je zapamtiti jednu stvar. Strahote koje su bile počinjene za vrijeme Prvog i ostalih križarskih ratova bile su obostrane, a također na njih treba gledati u kontekstu vremena kada su se ratovi odvijali. Anakrono je gledati na prošle događaje sa današnjih stajališta, a to je nešto što se često veže uz kršćane i križarske ratove koje su vodili. Križari su u Svetu zemlju išli sa jednim ciljem, osloboditi Jeruzalem i uspostaviti kraljevstvo Nebesko na zemlji, gdje bi Isus

Krist bio onaj koji bi upravljao tom zemljom. Proučavanje religijskih ratova i danas je poučno, a križarska hrabrost odlaska u daleku zemlju i danas je aktualna i prisutna u mnogim računalnim i igrama za konzole, filmovima i knjigama.

## 8. Popis literature

1. Amin Maalouf. *The Crusades through Arab Eyes*. London: Saqi Books, 2012.
2. Alan Forey. *Military Orders and Crusades*. Aldershot: Variorum, 1994.
3. Christopher Brooks. *Western Civilization: A Concise History, Volume 2*. Portland: Portland Community College, 2019.
4. Christopher Tyerman. *A New History of the Crusades*. London: Penguin Books, 2007.
5. Dan Jones. *Crusaders: The Epic History of the Wars for the Holy Lands*. London: Head of Zeus, 2019.
6. Dana Carleton Munro. „The Establishment of the Latin Kingdom of Jerusalem“, *The Sawanee Review* 32 (1924): 258-275. Pristup ostvaren 21.8.2022. <https://www.jstor.org/stable/27533765>
7. David Nicole. *The First Crusade 1096-99: Conquest of the Holy Land*. New York: Bloomsbury Publishing PLC, 2003.
8. Frederic Duncalf. „The Peasants' Crusade“, *The American Historical Review* 26 (1921): 440-453. Pristup ostvaren 22.8.2022. <https://www.jstor.org/stable/1836067>
9. Georgije Ostrogorski. *Povijest Bizanta*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga, 2006.
10. Hendrik Willem van Loon. *Povijest čovječanstva*. Zagreb: Mozaik knjiga, 2003.
11. Ivo Goldstein i Borislav Grgin. *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*. Zagreb: Novi Liber, 2006.
12. John France. *Victory in the East: A Military History of the First Crusade*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994.
13. Jonathan Riley Smith. *Križarski ratovi*. Split: Verbum, 2007.
14. Max Marschhauser. „Križarski ratovi“. *Essehist* 7 (2015): 38-48. Pristup ostvaren 12.8.2022. <https://hrcak.srce.hr/158110>
15. „Other classic mosques“ *Encyclopaedia Britannica*, pristup ostvaren 18.8.2022., <https://www.britannica.com/topic/Islamic-arts/Other-classic-mosques#ref316779>
16. *Povijest 7: Razvijeni srednji vijek*. ur. Ivo Goldstein, Zagreb: Europapress holding, 2007.
17. Steven Runciman. *A History of the Crusades, Volume 1: The First Crusade and the Foundations of the Kingdom of Jerusalem*. Cambridge: Press Syndicate of the University of Cambridge, 1951.
18. „Tariq-ibn-Ziyad“, *Encyclopaedia Britannica*, pristup ostvaren 28.8.2022., <https://www.britannica.com/biography/Tariq-ibn-Ziyad>

19. „The First Crusade and the establishment of the Latin states, *Encyclopaedia Britannica*,  
pristup ostvaren 21.8.2022.,  
[https://www.britannica.com/event/Crusades/The-First-Crusade-and-the-establishment-of-  
the-Latin-states](https://www.britannica.com/event/Crusades/The-First-Crusade-and-the-establishment-of-the-Latin-states)